

Het zelfstandig ondernemerschap: een uiting van individualisering

**Een kwalitatief onderzoek naar individualisering als mogelijke verklaring voor de groei van het
aandeel zelfstandigen zonder personeel in Nederland.**

Rianne van Dijk – 372947

Master: Arbeid Organisatie Management

Faculteit der Sociale Wetenschappen

Erasmus Universiteit Rotterdam

Scriptiebegeleider: Fabian Dekker

Beoordelaar: Ferry Koster

Voorwoord

U staat op het punt te starten met het lezen van mijn scriptie ‘Zelfstandig ondernemerschap: een uiting van individualisering’. Deze scriptie is het laatste onderdeel van de Master Arbeid, Organisatie en Management die ik gevolgd heb op de Erasmus Universiteit te Rotterdam.

Het onderwerp van mijn scriptie is het zzp-schap (zelfstandig ondernemerschap zonder personeel). Het is een actueel onderwerp dat te maken heeft met ontwikkelingen die gaande zijn op onze arbeidsmarkt. Het onderwerp is ook zeker niet onbesproken. De meningen over het zzp-schap verschillen. Erg interessant dus om te weten wat hier in de loop van de jaren over geschreven is. Deze scriptie biedt de mogelijkheid om hier meer inzicht in te krijgen; de publieke discussie rondom zzp'ers wordt in deze scriptie inzichtelijk gemaakt. Interessant dus voor iedereen die de discussie rondom het zzp-schap volgt of voor mensen die geïnteresseerd zijn in ontwikkelingen die gaande zijn op onze arbeidsmarkt.

Het uitvoeren van dit onderzoek en het schrijven van deze scriptie heeft plaatsgevonden onder begeleiding van Fabian Dekker. Bij deze wil ik je bedanken voor de goede begeleiding en feedback. Ik heb er veel aan gehad en heb enorm veel geleerd. Daarnaast wil ik iedereen bedanken die mijn scriptie heeft doorgelezen of op een andere wijze heeft bijgedragen aan het tot stand komen hiervan: Maurits voor de motivatie die je mij geeft, mijn ouders en broer(tje) voor het doorlezen van mijn scriptie (en het luisteren naar de verhalen die ik erover te vertellen had) en Annemieke voor onze hardloopsessies waarin we onze scripties inhoudelijk besproken hebben (nu kunnen we het over leuke dingen hebben) en voor het doorlezen. Daarnaast bedank ik mijn werkgever (Hogeschool Rotterdam) die mij in staat heeft gesteld om deze studie te volgen. Inhoudelijk bedank ik ook graag Marieke Lips van PZO en Josien van Breda van FNV Zelfstandigen voor het interview dat ik met jullie kon houden waardoor ik nog meer inzicht heb gekregen in de ontwikkelingen rondom het zzp-schap.

Voor mij is het na drie jaar deeltijd studie tijd om een andere hobby te zoeken om de (vanaf nu) lege avonden en weekenden in te vullen. Ik heb een leerzame periode gehad en hoop die periode met deze scriptie af te sluiten.

Ik hoop dat u deze scriptie met interesse zal lezen en wens u daarbij veel plezier.

Rianne van Dijk

25 juni 2015

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1 Inleiding.....	4
1.1 Aanleiding	4
1.2 Probleemstelling	6
1.2.1 Doelstelling	6
1.2.2 Vraagstelling	6
1.2.3 Wetenschappelijke relevantie	7
1.2.4 Maatschappelijke relevantie	7
Hoofdstuk 2 Theoretisch kader	8
2.1 Het zzp-schap: groei en definiëring.....	8
2.1.1 Aandeel zzp'ers in Nederland	8
2.1.2 Definiëring zzp-schap.....	8
2.2 Individualisering als verklaring	9
2.2.1 Moderniteit	9
2.2.2 Verschillende visies op individualisering.....	11
2.2.3 Individualisering als verklaring?	12
2.3 Actoren in een discours	13
2.4 De invloed van instituties	13
2.5 Conclusie: een set van verwachtingen.....	14
Hoofdstuk 3 Methoden.....	17
3.1 Sociaal constructivistische benadering	17
3.2 Onderzoeksmethode en aanpak	17
3.2.1 Inhoudsanalyse	17
3.2.2 Selectie van onderzoekseenheden	17
3.2.3 Codeerschema	18
3.2.4 Analyse	19
3.2.5 Kwaliteit	19
Hoofdstuk 4 Resultaten.....	20
4.1 Frequentie.....	20
4.2 Individualiseringsdiscours.....	20
4.3 Verschillende actoren over het zzp-schap	22

4.4 Interpretatie	31
4.4.1 Frequentie en individualiseringsdiscours	31
4.4.2 Actoren	32
4.4.3 Veranderingen in het discours	33
Hoofdstuk 5 Conclusie en discussie.....	35
Literatuur.....	37
Bijlagen.....	41
Bijlage 1 Codeerschema.....	41

Samenvatting

Tussen 1996 en 2014 is het aandeel zzp'ers gegroeid van 6,4% naar 11,5%. Deze scriptie laat resultaten zien van het onderzoek naar individualisering als mogelijke aanvullende verklaring voor de groei van het aandeel zzp'ers in Nederland. Het onderzoek is uitgevoerd door 862 krantenartikelen te analyseren. De resultaten laten zien dat er in toenemende mate sprake is berichtgeving rondom het zzp-schap. Tussen de 19 en 38 procent van deze berichtgeving vindt plaats in een individualiseringsdiscours. Er zijn verschillen zichtbaar in het discours vanuit verschillende actoren. Dit sluit aan bij de theorie die stelt dat actoren vanuit hun maatschappelijke positie hun visie op de werkelijkheid aan anderen willen opleggen. Met het klassiek institutionalisme als theoretisch uitgangspunt en met inachtneming van de theorie die gaat over het toenemende belang van individuele (keuze) vrijheid als gevolg van individualisering, kunnen we met de gevonden resultaten een deel van de opkomst van het zzp-schap begrijpen. Vervolgonderzoek met meerdere mediabronnen zal deze trend duidelijker – of minder duidelijk – zichtbaar maken.

Keywords: zelfstandige zonder personeel, individualisering, discours, media, klassiek institutionalisme

Hoofdstuk 1 Inleiding

1.1 Aanleiding

In het vierde kwartaal van 2014 waren er volgens data van het CBS (Statline Database) in Nederland 829.000 zzp'ers (zelfstandigen zonder personeel). Dit komt neer op 11,5% van de werkzame beroepsbevolking. In 1996 bedroeg dit aandeel, met 397.000 zzp'ers, nog 'slechts' 6,4% van de werkzame beroepsbevolking.

De groei van het aandeel zzp'ers houdt de Nederlandse samenleving bezig. Onderzoek wijst uit dat het zelfstandig ondernemerschap een belangrijke functie heeft in de Nederlandse economie (SER, 2010). Ook de overheid ziet het belang van deze groep; "Zzp'ers vervullen een belangrijke positie op de Nederlandse arbeidsmarkt. Door hun flexibiliteit en specifieke kennis kunnen zij snel inspringen op nieuwe of tijdelijke werkzaamheden bij diverse opdrachtgevers" (Weekers, 2012, p. 2). Het zzp-schap biedt uitkomst voor mensen die geen goede arbeidsmarktpositie hebben en biedt het meer flexibiliteit voor mensen die arbeid- en zorgtaken willen combineren (SER, 2010).

Bestaand onderzoek biedt inzicht in verklaringen voor de groei van het aandeel zzp'ers. Een eerste verklaring is bijvoorbeeld de invloed van de conjunctuur (De Beer, 2004; Dekker & Stavenuijter, 2012, Zandvliet et al., 2013). De wijze waarop er gesproken wordt over de invloed van de conjunctuur is echter niet eenduidig (Dekker & Stavenuijter, 2012). Enerzijds wordt aangegeven dat een slechte economische situatie ervoor zorgt dat zzp'ers de eerste zijn die hier last van hebben. Anderzijds wordt aangegeven dat zelfstandigen juist baat hebben bij een economische crisis omdat werkgevers in een onzekere periode eerder de keuze maken voor flexibele arbeidskrachten.

Een tweede verklaring gaat in op structurele veranderingen in de economie. Deze veranderingen

hebben bijgedragen aan veranderingen op de arbeidsmarkt. Eén van deze ontwikkelingen is de trend van globalisering (Quak, Heilbron & Van der Veen, 2012). Het speelveld van organisaties is veranderd van het opereren in de eigen omgeving naar opereren in de hele wereld (Van der Kamp, 2011). Organisaties zijn hierdoor genoodzaakt om zich op internationaal niveau te ontwikkelen en het werk anders organiseren. Als gevolg hiervan is er meer behoefte aan flexibel personeel zoals uitzendkrachten, gedetacheerd personeel en zzp'ers (Dekker & Kösters, 2011).

Een derde verklaring heeft te maken met veranderingen in het overheidsbeleid. Van Es en Van Vuuren (2010) laten in hun onderzoek zien dat de periode van 2000 tot 2006 gekenmerkt werd door een sterke groei van het aandeel zzp'ers en dat in dezelfde periode wijzigingen in overheidsbeleid op het gebied van zelfstandig ondernemerschap zijn doorgevoerd. De overheid probeert het ondernemerschap te stimuleren door faciliteiten te bieden die belemmeringen voor ondernemerschap verminderen (SER, 2010). Hierbij kan het gaan om het verminderen van de regeldruk en het bevorderen van ondernemerschap door fiscale voordelen te bieden. Overheidsbeleid kan ook invloed hebben op de groei van het aandeel zzp'ers door veranderingen in het beleid voor werknemers in loondienst. Overheidsbeleid dat gericht is op liberalisering en flexibilisering van arbeid kan zorgen voor een stimulans om te starten als zelfstandige omdat dit beleid minder sociale zekerheid biedt aan de medewerker in loondienst.

Naast bovenstaande verklaringen op macroniveau zijn er op microniveau een aantal verklaringen te benoemen.

Onderzoek laat bijvoorbeeld zien dat een hogere leeftijd zorgt voor een grotere kans dat iemand kiest voor het zzp-schap (Bosch, Roelofs, Van Vuuren & Wilkens, 2012). Dit heeft te maken met de kennis, ervaring en het netwerk van ouderen dat meer mogelijkheden biedt om te starten als zelfstandige dan de geringere kennis, ervaring en het netwerk van jongere mensen. Daarnaast hebben ouderen na ontslag meer moeite om een baan in loondienst te vinden. Om toch werk te hebben zullen zij sneller geneigd zijn te kiezen voor het zelfstandig ondernemerschap. De factor leeftijd kan een factor van betekenis zijn aangezien de leeftijd van de werkzame beroepsbevolking toeneemt (Bosch et al., 2012; Dekker & Stavenuiter, 2012).

Het hebben van een hoog of middelbaar opleidingsniveau vergroot de kans dat iemand zelfstandig ondernemer wordt (Bosch et al., 2012). Aangezien het opleidingsniveau in Nederland de komende decennia naar verwachting blijft stijgen, kan dit een betekenisvolle factor zijn voor de groei van het aandeel zzp'ers (Bosch et al., 2012).

Als we kijken naar motieven van zzp'ers dan worden voornamelijk 'zelfstandigheid' (Vroonhof et al., 2008) 'vrijheid om eigen werktijden in te kunnen delen', 'het hebben van een flexibele werkplek', 'grote mate van autonomie' en 'mogelijkheden tot zelfontplooiing' (Van den Born, 2009), 'eigen baas kunnen zijn', 'de vrijheid hebben om naar eigen inzicht te kunnen handelen', 'de mogelijkheid om zelf de tijd in te delen' en 'het tot uiting brengen van vakmanschap' (Pleijster & Van der Valk, 2007) genoemd.

Een andere - minder goed onderzochte - verklaring is de sociaal-culturele trend van individualisering. De rol van individualisering lijkt zichtbaar te zijn in motieven van zzp'ers bij hun keuze voor het zelfstandig ondernemerschap. Veelgenoemde motieven als zelfstandigheid en autonomie lijken samen te hangen met individualiseringsprocessen. Volgens Bosch et al. (2012) zou de toegenomen individualisering kunnen leiden tot een toename van zzp'ers omdat zzp'ers meer keuzevrijheid wensen en ervaren dan werknemers (Bosch et al., 2012. p.6). Tegelijkertijd wordt duidelijk dat een definitief antwoord - door het ontbreken van onderzoek - nog niet te geven is.

1.2 Probleemstelling

1.2.1 Doelstelling

Zoals de vorige paragraaf laat zien zijn er reeds verschillende verklaringen voor het groeiende aandeel zzp'ers in Nederland. De invloed van tendensen van individualisering op het zzp-schap is echter nog niet empirisch onderzocht, terwijl dit wel als belangrijke factor wordt beschouwd. Deze scriptie draagt bij aan de discussie over de groei van het aandeel zzp'ers door aandacht te besteden aan individualisering als mogelijke aanvullende verklaring. Dit wordt gedaan door het publieke discours rondom zzp'ers inzichtelijk te maken en te analyseren of in dit discours in toenemende mate uitingen van individualisering zichtbaar zijn. Het doel is vervolgens om de waarnemingen te interpreteren en te onderzoeken of individualisering inderdaad een mogelijke aanvullende verklaring is voor de groei van het aandeel zzp'ers in Nederland.

1.2.2 Vraagstelling

De centrale onderzoeksvraag is als volgt geformuleerd:

Wordt er in het publieke discours rondom zzp'ers in toenemende mate nadruk gelegd op uitingen die wijzen op individualisering, zoals het streven naar individuele vrijheid en zelfexpressie en zo ja, kunnen we op deze manier een deel van de opkomst van het zzp-schap begrijpen?

De onderzoeksvraag bevat twee delen. Het eerste deel is beschrijvend. Er wordt onderzocht en beschreven of er in het publieke discours rondom zzp'ers in toenemende mate gesproken wordt in termen van individualisering. Daarnaast wordt beschreven wat het dominante discours is vanuit - voor dit onderzoek - relevante actoren. Het tweede deel is meer interpreterend van aard. Er wordt onderzocht op welke wijze we de verschillen in tekstuitingen tussen actoren kunnen interpreteren en of we vanuit de waargenomen toename in berichtgeving een deel van de groei van het aandeel zzp'ers kunnen begrijpen.

Er zijn vier deelvragen opgesteld die richting zullen geven aan het onderzoek.

- *Welke veranderingen zijn waarneembaar in de frequentie waarmee er in algemene zin over zzp'ers geschreven wordt?*
- *Is er sprake van een toename in berichtgeving over zzp'ers in termen van individualisering?*

- *Welke verschillen zijn er waarneembaar in de berichtgeving over zzp'ers vanuit verschillende actoren en hoe valt dit te begrijpen?*
- *Kan aan de hand van de waargenomen veranderingen in het publieke discours een deel van de opkomst van het zzp-schap in Nederland begrepen worden?*

1.2.3 Wetenschappelijke relevantie

Dit onderzoek levert een bijdrage aan de discussie over de opkomst en groei van het aandeel zzp'ers in Nederland. Zoals beschreven in de aanleiding wordt er gesuggereerd dat processen van individualisering een mogelijke factor van betekenis kunnen zijn in de verklaring van de groei van het aandeel zzp'ers. Empirisch onderzoek naar deze factor ontbreekt. Dit onderzoek zal juist ingaan op de rol van individualisering als mogelijke aanvullende verklaringsbron.

Een tweede wetenschappelijke bijdrage is de aandacht voor de standpunten over het zzp-schap vanuit verschillende – voor dit onderzoek relevante – actoren. Het is van belang om hier aandacht aan te besteden omdat verschillende actoren in het discours hun werkelijkheid op een bepaald gebied tot uiting brengen (Foucault, 1971) en daarbij hun visie op de werkelijkheid willen opleggen aan anderen (Hajer 1989). Door het discours uit te splitsen naar actoren wordt zichtbaar of de actoren in hun berichtgeving rondom het zzp-schap gebruik maken van uitingen van individualisering of dat de andere onderwerpen rondom dit thema meer aandacht krijgen.

Wat de methodische aanpak betreft zijn bestaande studies naar verklaringen voor de groei van het aandeel zzp'ers voornamelijk uitgevoerd door enquêtes af te nemen en interviews te houden om op deze wijze inzicht te krijgen in motieven van zzp'ers om voor zichzelf te beginnen en zo verklaringen te vinden voor de groei. Hoe de veranderingen die hebben plaatsgevonden op het gebied van zzp-schap er uitzien in een maatschappelijke context wordt hierdoor nog onvoldoende zichtbaar. Door het publieke discours rondom zzp'ers inzichtelijk te maken kan de discussie rondom het zzp-schap gereconstrueerd worden. Er wordt zichtbaar of er sprake is van een zogenaamd individualiseringsdiscours en daarmee of individualisering een additionele verklaringsbron kan zijn voor de groei van het zzp-schap.

1.2.4 Maatschappelijke relevantie

De discussie rondom het zzp-schap is actueel; niet voor niets vroeg het kabinet de Sociaal Economisch Raad in 2010 advies over de gevolgen van de toename van deze groeiende groep voor de structuur van de arbeidsmarkt en het sociale stelsel (SER, 2010). Dit onderzoek draagt bij aan een vollediger zicht op het ontstaan van nieuwe ontwikkelingen op onze arbeidsmarkt en is daarom ook vanuit maatschappelijk oogpunt relevant.

Hoofdstuk 2 Theoretisch kader

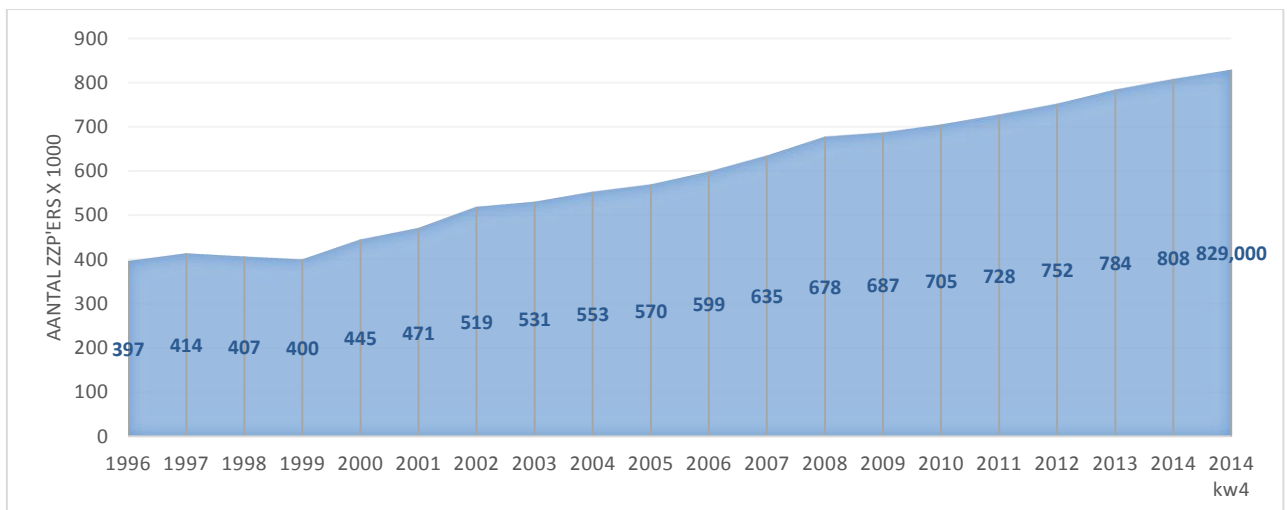
Dit hoofdstuk bevat een beschrijving van de belangrijkste begrippen en mechanismes voor dit onderzoek. Achtereenvolgens wordt ingegaan op de groei en definiëring van het zzp-schap, individualisering als verklarend mechanisme, verschillende actoren in een discours en het klassiek institutionalisme als theoretisch perspectief.

2.1 Het zzp-schap: groei en definiëring

2.1.1 Aandeel zzp'ers in Nederland

Zelfstandig ondernemers die geen personeel in dienst hebben bestaan al van oudsher. Denk aan ondernemers in de agrarische sector, detailhandel en de vrije beroepen zoals de advocatuur (Boot, 2012; Evers, Muijnck & Overweel, 2002). Deze ondernemers worden ook wel 'traditionele' of 'klassieke' zelfstandigen genoemd. In de jaren negentig was er een groei van startende ondernemers zichtbaar. Naast de 'traditionele' zelfstandigen is een nieuwe groep opgekomen. Deze groep kenmerkt zich doordat zij eigen arbeidskracht aanbieden en werk verrichten dat voorheen door werknemers in loondienst werd verricht (Boot, 2012). Deze groep 'nieuwe zzp'ers' vertoont gelijkenissen met werknemers in loondienst, echter verschillen zij omdat zzp'ers ondernemersrisico lopen en een grote mate van zelfstandigheid en onafhankelijkheid hebben (Weekers, 2012).

Zoals in de inleiding aangegeven, is het aandeel zzp'ers in Nederland de afgelopen jaren toegenomen. Figuur 1 geeft deze groei duidelijk weer: het aandeel zzp'ers is van 1996 tot 2014 gegroeid van 397.000 zzp'ers (6,4 % van de totale werkzame beroepsbevolking), naar 829.000 zzp'ers (11,5% van de totale werkzame beroepsbevolking).

Figuur 1: Aantal zzp'ers in Nederland (1996-2014). Bron: Statline CBS

2.1.2 Definiëring zzp-schap

Een eenduidige definitie voor zzp'ers is er niet. Dit komt mede doordat deze groep gekenmerkt wordt door een hoge mate van heterogeniteit. Zzp'ers werken bijvoorbeeld in verschillende branches en hebben een uiteenlopend aantal opdrachtgevers. Ook in de wetgeving is geen definitie van het begrip zzp'er opgenomen (Weekers, 2012). Om meer zekerheid over de kwalificatie van een zzp'er te geven,

is de Verklaring Arbeidsrelatie (VAR)¹ ingevoerd. Om eenduidigheid te hebben in het gebruik van de term zzp'er heeft de SER de volgende definitie geformuleerd:

Een zzp'er is een ondernemer die geen personeel in dienst heeft, waarbij voor de vaststelling of er sprake is van een ondernemer de volgende criteria gelden, zoals ook gehanteerd door de Belastingdienst in het kader van de inkomstenbelasting, namelijk zelfstandigheid bij de inrichting van de eigen werkzaamheden en het uitvoeren daarvan, het voor eigen rekening en risico verrichten van werkzaamheden, het gericht zijn op en het perspectief hebben van het maken van winst, bekendmaking van het ondernemerschap en het streven naar meerdere opdrachtgevers (SER, 2010, p. 54).

In dit onderzoek staat de berichtgeving rondom zzp'ers centraal. Of de term 'zzp' in de berichtgeving voldoet aan de criteria die bovenstaande definitie noemt is niet te controleren. Voor dit onderzoek wordt daarom de (bredere) definitie van het CBS gebruikt.

Het gaat hier om ondernemers die geen personeel in dienst hebben. Het kan ook slaan op een freelancer. De zzp'er is zelfstandig in die zin dat hij/zij geen arbeidsovereenkomst heeft, maar wel diensten en/of goederen levert aan klanten of opdrachtgevers. Er is geen sprake van een gezagsverhouding, waardoor hij/zij geen werknemer is en niet onder de wettelijke bepalingen voor werknemer valt (CBS, 2014).

In de definitie van het CBS gaat het uitsluitend over zelfstandig ondernemers zonder personeel, dus geen zelfstandig ondernemers die wel personeel in dienst hebben. Dit onderzoek richt zich ook enkel op deze groep zelfstandigen die geen personeel in dienst heeft.

2.2 Individualisering als verklaring

Individualisering wordt in deze scriptie beschouwd als een proces van met elkaar samenhangende veranderingen die ertoe geleid hebben dat de invloed van instituties zoals religie en de staat minder belangrijk zijn geworden. Daarvoor in de plaats is individuele (keuze)vrijheid een nagenoeg onaantastbaar recht geworden (Zijderveld, 2000). In deze paragraaf wordt het complexe begrip individualisering nader uiteengezet door het proces van modernisering en verschillende visies op individualisering te beschrijven. Ook wordt individualisering in verband gebracht met het zzp-schap.

2.2.1 Moderniteit

Het proces van individualisering wordt vaak in verband gebracht met modernisering. Modernisering is een geheel van onderling samenhangende veranderingen op structureel en cultureel gebied (Felling, 2004). Het proces van modernisering kent twee fasen, namelijk de verschuiving van een traditioneel

¹ Een Verklaring arbeidsrelatie (VAR) is een verklaring van de Belastingdienst over de arbeidsrelatie tussen een opdrachtgever en een opdrachtnemer. Met deze verklaring weet een opdrachtgever of hij de opdrachtnemer als een zelfstandig ondernemer moet beschouwen. Hij weet dan ook of hij belasting en premies moet inhouden op de vergoeding. Het aanvragen van een VAR is voor zzp'ers niet wettelijk verplicht, maar wordt door veel opdrachtgevers wel gevraagd (Rijksoverheid).

tijdperk naar de moderniteit en van de moderniteit naar een tweede moderniteit, of reflexieve moderniteit (Beck, Giddens & Lash, 1994; Inglehart, 1997; Beck, Bonss & Lau, 2003). Deze verschuivingen hebben ook gezorgd voor een overgang van een samenleving waar waardeoriëntaties en identiteit ontleend worden aan traditionele instituties, naar een samenleving waar deze traditionele instituties minder vanzelfsprekend zijn (De Koster & Van der Waal, 2006). Een gevolg hiervan is een toenemende nadruk op waarden zoals individuele vrijheid en zelfontplooiing (Inglehart, 1977). De fasen worden hieronder nader uiteengezet.

De eerste fase is de verschuiving van een traditioneel tijdperk richting de moderniteit. Het traditionele tijdperk werd gekenmerkt door de grote invloed van klassieke instituties zoals religie en familie (Beck & Beck- Gernsheim, 2002). Al vanaf de geboorte had een individu te maken met bepaalde condities zoals sociale klasse en religie, die bepalend waren voor het verdere leven (Inglehart, 1997; Beck & Beck- Gernsheim, 2002). Met de industriële revolutie als drijvende kracht ontstond er een verschuiving richting een nieuw tijdperk; de moderniteit. De invloed van klassieke instituties verminderde en verschoof richting de staat, waardoor de staat veel invloed had op het dagelijks leven. Veranderingen in het sociale leven die hiermee gepaard gingen zijn bijvoorbeeld veranderingen in genderrollen en een veranderende attitude ten opzichte van traditionele opvattingen over autoriteit en religie (Inglehart, 1997).

De tweede fase is de verschuiving van de moderniteit naar een tweede moderniteit. In deze fase ontstaat er bij volwassen, geïndustrialiseerde landen een nieuw complex van veranderingen (Inglehart, 1997). Beck benadrukt dat de tweede moderniteit niet is ontstaan door een revolutie of door een crisissituatie, maar dat juist de overwinningen van de industriële samenleving ervoor gezorgd hebben dat er een nieuw tijdperk ontstond (Beck, Giddens & Lash, 1994). Beck (in onder andere Beck, Giddens & Lash, 1994; Beck & Beck- Gernsheim, 2002; Beck, Bonss & Lau, 2003) spreekt in dit kader van een reflexieve moderniteit waarbij ‘neveneffecten’ van eerder genomen beslissingen gezorgd hebben voor een bijna onopgemerkte verschuiving van de moderniteit naar de tweede moderniteit.

Kenmerkend voor deze overgang is een verandering van waardeoriëntaties. In de eerste moderniteit lag de nadruk economische groei, zowel voor het individu als voor de samenleving (Beck & Beck- Gernsheim, 2002). In de tweede moderniteit verschoof de aandacht van economische groei naar aandacht voor het milieu en individuele waarden als zelfexpressie en het hebben van betekenisvol werk (Inglehart, 1997). Er heeft dus een verschuiving plaatsgevonden van materialisme (economische groei) naar meer waardering voor individuele vrijheid en zelfontplooiing (Inglehart, 1977).

Bovenstaande beschrijving laat zien dat er verschillende verschuivingen hebben plaatsgevonden in onze samenleving. Namelijk van traditioneel tijdperk, via moderniteit, naar reflexieve moderniteit. De nadruk ligt niet meer op een leven dat bij de geboorte al vaststaat door vooraf bepaalde condities vanuit klassieke instituties (traditioneel tijdperk) of rationeel ingerichte levens door de staat en economische groei (moderniteit), maar op individuele vrijheid en het maken van eigen keuzes (reflexieve moderniteit).

Deze verschuiving heeft gezorgd voor veranderingen in waardeoriëntaties. In de huidige samenleving ligt nadruk op waarden als individuele vrijheid en zelfontplooiing. Het gaat hierbij dus om veranderende opvattingen van mensen als uiting van individualisering. Ook ik ga in deze scriptie uit van deze interpretatie van individualisering.

2.2.2 Verschillende visies op individualisering

Individualisering kan vanuit verschillende invalshoeken bekeken worden. In deze paragraaf worden twee visies weergegeven die de rol van individualisering in de huidige samenleving weergeven.

Individualisering als ideaal

Individualisering kan gezien worden als een ideaal; individualisering biedt in deze visie de mogelijkheid om eigen keuzes te maken en een autonoom wezen te zijn. Deze visie komt tot uiting in de omschrijving van verschillende auteurs. Kenis (2009) geeft bijvoorbeeld aan dat het individu meer autonomie kreeg doordat traditionele verklaringsmechanismen en religie steeds minder de standaard werden en hun legitimiteit verloren. Deze autonomie houdt in dat individuen de mogelijkheid hebben om eigen levenskeuzes te maken en hun eigen biografie vorm te geven. Dit sluit ook aan bij de beschrijving van Heelas (1996) over de gevolgen van individualisering. Hij stelt dat individuen als gevolg van de geseclariseerde, gedetraditioniseerde en geïndividualiseerde samenleving een *'turn to the self'* maken. Dit houdt in dat zij in contact komen met de eigen gevoelens en van daaruit handelen. Elchardus en De Keere (2010) hebben het over individualisering als een proces dat zorgt voor het ontstaan van een autonoom individu dat verlost is van de ketenen van autoriteiten, geloof en traditie en hierdoor de baas kan zijn over zijn eigen leven. Felling (2004) beschrijft individualisering als een toegenomen streven naar meer individuele vrijheid, een grotere nadruk op zelfontplooiing, de bevrijding uit traditionele banden van familie, kerk en staat en het niet meer als vanzelfsprekend ervaren van traditionele patronen. Schnabel (1999) geeft aan dat de kern van het individualisme bepaald wordt door typische verlichtingsidealen van vrijheid en gelijkheid. Termen die hij hierbij noemt zijn privacy, zelfontplooiing, autonomie (vrijheid) en gelijkwaardigheid, wederzijds respect en verantwoordelijkheid (gelijkheid). Ook Lukes (1973) beschrijft individualisme als ideaal. Individualisme heeft volgens hem vier uitgangspunten namelijk waardigheid, autonomie, privacy en zelfontplooiing.

In bovenstaande beschrijvingen wordt individualisering gezien als een bevrijding uit traditionele instituties. Dit heeft gezorgd voor een toename van individuele vrijheid en de mogelijkheid om zelf keuzes te maken. Individualisme is vanuit deze visie een ideaal waarbij aspecten als vrijheid, autonomie en zelfontplooiing centraal staan.

Individualisering als noodzaak

Sommige sociologen (waaronder Ulrich Beck) hebben een andere visie op individualisering. Zij geven aan dat het proces van individualisering zich bevindt in een nieuwe fase die wordt aangeduid als een tweede, secundaire of verhevigde individualisering (Dieleman, 2000). Beck ziet individualisering niet

als een ideaal, maar als noodzakelijk in het bestaan in het huidige tijdperk. Hiermee doelt hij op de reflexieve (of tweede) moderniteit (Beck, Giddens & Lash, 1994). De reflexieve moderniteit kenmerkt zich volgens Beck en Beck-Gernsheim (2002) door de afnemende invloed van klassieke instituties zoals religie, traditie en staat. Toen de invloed van klassieke instituties groter was, was er sprake van een lineair patroon waarbij het duidelijk was hoe de biografie van een individu er uit zag. Een persoon belandde in een bepaalde rol door onder andere afkomst, religie en gender. In de reflexieve moderniteit is er geen sprake meer van een standaard biografie. We worden niet meer gestuurd door traditionele mechanismen en instituties, maar moeten zelf keuzes maken. Beck spreekt in dit kader van een keuzebiografie of een *do-it-yourself* biografie. Doordat klassieke instituties zich terugtrekken worden individuen gedwongen om zelf keuzes te maken. Het maken van deze keuzes neemt het risico met zich mee dat dit een negatieve uitwerking of nadelig bijeffect zal hebben. Een *do-it-yourself* biografie is daarom volgens Beck ook altijd een *risk* biografie (Beck & Beck-Gernsheim, 2002).

Kortom: volgens verschillende sociologen is er sprake van individualiseringstendensen waarbij het autonome individu als centraal aspect wordt beschouwd. Met name Beck benadrukt echter het noodgedwongen karakter van processen van individualisering, waarbij autonomie niet zozeer een keuze is maar in toenemende mate noodzakelijk en door toegenomen keuzemogelijkheden ook opgedrongen wordt door instituties. Daarnaast benadrukt hij dat dit gepaard kan gaan met de nodige onzekerheid en risico's.

Andere sociologen zoals De Beer en Koster (2007) nuanceren het beeld dat er sprake is van processen van individualisering. Zij geven aan geen duidelijke bewijzen te hebben voor een toenemende individualisering. Echter geven zij ook aan dat er wel sprake is van de-traditionalisering, wat duidt op de afnemende invloed en aanwezigheid van traditionele instituties zoals familie en religie. Daarnaast laat bovenstaand theoretisch overzicht zien dat er wel degelijk indicaties zijn van individualiseringstendensen die zorgen voor een toename aan individuele keuzevrijheid.

2.2.3 Individualisering als verklaring?

De hierboven beschreven individualiseringstendensen worden door verschillende onderzoekers genoemd als een mogelijke verklaring voor het zzp-schap (o.a. Dekker & Stavenuiter, 2013; Pleijster & Van der Valk, 2007; Bosch et al., 2012). Volgens Bosch et al. (2012) zou de toegenomen individualisering kunnen leiden tot een toename van zzp'ers omdat zzp'ers meer keuzevrijheid ervaren dan werknemers. Dit sluit aan bij hoe Felling (2004) de geïndividualiseerde samenleving beschrijft, namelijk dat in dergelijke samenlevingen steeds sterker de nadruk wordt gelegd op het verlangen naar autonomie en zelfontplooiing. Als autonomie en zelfontplooiing de waardeoriëntaties zijn waar individuen de nadruk op leggen dan zal hun handelen er volgens hem op gericht zijn dit te realiseren. Ook de SER benadrukt de invloed van individualisering, namelijk dat burgers steeds meer de behoefte hebben om ook op het gebied van arbeid hun eigen voorkeur te realiseren (SER, 2010). Dekker en Stavenuiter (2012) suggereren ook dat individualisering een mogelijke verklaring is voor de groei van

het zzp-schap. Zij geven aan dat individualisering ertoe leidt dat er steeds meer behoefte is aan zelfontplooiing en individuele vrijheden. Deze waarden kunnen tot uiting komen in ondernemerschap, waar meer sprake is van een gevoel van zelfstandigheid dan bij een baan in loondienst. Zij hebben echter geen bewijzen dat het proces van individualisering een verklaring is.

Hoewel er dus nog geen zekerheid over is, lijken er indicaties te zijn dat individualisering een factor van betekenis is. In deze scriptie worden resultaten vanuit empirisch onderzoek beschreven die meer inzicht geven in individualisering als mogelijke aanvullende verklaring voor de groei van het zzp-schap.

2.3 Actoren in een discours

Dit onderzoek richt zich op het discours rondom het zzp-schap vanuit verschillende actoren. In deze paragraaf wordt meer inzicht gegeven in kenmerken van een discours en wordt inzichtelijk gemaakt waarom het van belang is om het discours vanuit verschillende actoren te bestuderen.

Van Dijk (1997) geeft drie kenmerken van een discours, namelijk het gebruik van taal, het overbrengen van overtuigingen en de interactie tussen actoren. Foucault (1971) beschrijft een discours als een systeem waarbij dominante groepen in een samenleving de werkelijkheid op een bepaald gebied construeren (Foucault, 1971). Aanvullend benadrukken Ashcroft, Griffiths en Tiffin (2013) dat “the world is not simply ‘there’ to be talked about, rather, it is through discourse itself that the world is brought into being” (Ashcroft, Griffiths, & Tiffin, 2013, p. 62). Het discours is in deze optiek dus bepalend voor hoe de maatschappij ervaren wordt.

Actoren en discours zijn met elkaar verbonden. Hajer (1989) spreekt in dit kader van paradigma's, of denkkaders, die richting en betekenis geven aan het handelen van actoren. Deze denkkaders bepalen hoe wij de maatschappij ervaren en ze beïnvloeden ons handelen. Ook Friendland en Alford (1991) geven aan dat verschillende partijen verschillende overtuigingen kunnen hebben en dat activiteiten voor verschillende actoren een andere betekenis kunnen hebben. Volgens Hajer (1989) is er sprake van een voortdurende strijd tussen verschillende actoren die vanuit hun maatschappelijke positie hun visie op de werkelijkheid - hun denkkader - aan anderen willen opleggen. De denkkaders van verschillende actoren komen tot uiting in het discours.

In dit onderzoek wordt het discours bestudeerd als het geheel van teksten waarin de overtuigingen van actoren over een sociaal fenomeen – in dit geval het zzp-schap – zichtbaar worden. Hierbij wordt er vanuit gegaan dat actoren vanuit hun maatschappelijke positie hun visie op de werkelijkheid aan anderen willen opleggen.

2.4 De invloed van instituties

In de vorige paragraaf is duidelijk geworden dat het discours bepalend is voor hoe mensen de maatschappij ervaren en dat verschillende actoren hun overtuigingen aan anderen willen opleggen. Deze visie past bij het klassiek institutionalisme, wat in dit onderzoek als theoretisch uitgangspunt is gekozen. Theoretici binnen het klassiek institutionalisme definiëren instituties als de logica waarmee wetten,

regels en taken-for-granted gedrag als gewoon en blijvend wordt beschouwd (Zucker, 1977) en handelingspatronen die door de samenleving zijn opgelegd (Vincke, 2007). Instituties definiëren welke handelingen passend zijn (Dimaggio & Powell, 1991). Deze definities laten allemaal zien dat instituties bepalend zijn voor menselijk handelen. Instituties worden in deze scriptie daarom gezien als handelingspatronen die bepalend zijn voor menselijk handelen; ze definiëren de sociale werkelijkheid en zorgen voor een bepaalde logica waardoor deze handelingspatronen als gewoon en blijvend worden beschouwd.

Onderzoek heeft uitgewezen dat institutionele theorie goed bruikbaar is bij onderzoek naar ondernemerschap (Bruton, Ahlstrom & Li, 2010). Urbano en Alvarez (2014) hebben bijvoorbeeld in hun onderzoek aangetoond dat de media en haar berichtgeving relevante instituties zijn die invloed hebben op het ontstaan van zelfstandig ondernemerschap. Media bepalen in deze optiek hoe het zelfstandig ondernemerschap in een samenleving gezien wordt, wat vervolgens het handelen van mensen beïnvloedt. Daarnaast wordt een analyse van het discours vaker gebruikt voor onderzoek rondom ondernemerschap, waarbij het discours gezien wordt als *co-producer* van de sociale werkelijkheid (o.a. Ahl, 2002; Langowitz & Morgan, 2003; Achtenhagen & Welter, 2004)

2.5 Conclusie: een set van verwachtingen

Bestaand onderzoek laat diverse verklaringen zien voor de groei van het aandeel zzp'ers in Nederland. Een mogelijke verklaring die genoemd wordt is de trend van individualisering. In deze scriptie wordt individualisering gezien als een gevolg van de verminderde invloed van klassieke instituties en traditionele rolpatronen wat gezorgd heeft voor een toegenomen keuzevrijheid.

In navolging van het klassiek institutionalisme wordt verwacht dat de media invloed hebben op onze sociale werkelijkheid op het gebied van het zzp-schap en daarmee ook ons handelen beïnvloedt. Deze verwachting wordt versterkt door het onderzoek van Urbano en Alvarez (2014) dat heeft aangetoond dat de media invloed hebben op ondernemerschap. Met dit theoretisch uitgangspunt is mijn verwachting dat berichtgeving rondom het zzp-schap in termen van individualisering duidt op het zzp-schap als een uiting van individualisering.

Voor dit onderzoek zijn vier verwachtingen geformuleerd.

Verwachting 1 is dat de frequentie van het aantal berichten rondom het zzp-schap is toegenomen. Verwachting 2 is dat berichtgeving in de media in toenemende mate plaatsvindt in termen van individualisering.

Deze eerste twee verwachtingen zijn gebaseerd op de waargenomen toename van het aandeel zzp'ers in Nederland en dat berichtgeving in de media - vanuit het perspectief van het klassiek institutionalisme - ons handelen beïnvloedt. Een toename van berichtgeving rondom het zzp-schap in termen van individualisering kan dat erop duiden dat de trend van individualisering invloed heeft op de groei van

het zzp-schap.

Verwachting 3 is dat vanuit verschillende actoren een ander discours waarneembaar is. Deze verwachting is gebaseerd op uitgangspunten van onder andere Friendland en Alford (1991) en Hajer (1989), namelijk dat actoren verschillende overtuigingen hebben en dat zij vanuit hun maatschappelijke positie hun visie op de werkelijkheid aan anderen willen opleggen. In dit onderzoek worden negen actoren onderscheiden, namelijk lobbygroepen voor zzp'ers, algemene vakbonden, vakbonden voor zelfstandigen, politiek linkse partijen, politiek rechtse partijen, ministeries, de wetenschap, adviesorganen en werkgeversorganisaties. De verwachtingen per actor zijn hieronder geformuleerd en beargumenteerd.

Lobbygroepen zien zzp'ers als professionals die hun eigen vakkennis aanbieden en voor eigen rekening en risico werken (Website PZO: Platform Zelfstandig Ondernemers). Het doel van lobbygroepen is het verstevigen van de positie van zzp'ers. Zo beschrijft lobbygroep Zzp-Nederland op haar website dat de doelstelling is om het ondernemerschap voor kleine zelfstandigen te bevorderen en beschrijft PZO in haar doelstelling dat ze de belangen van zzp'ers willen behartigen en zzp'ers een volwaardige plek in de maatschappij willen geven. Gezien de doelstellingen van de lobbygroepen is de verwachting dat berichtgeving vanuit lobbygroepen plaatsvindt in termen van individualisering. Daarnaast is de verwachting dat de berichtgeving ingaat op onderwerpen die samenhangen met de versteviging van de positie van zzp'ers en het behartigen van hun belangen.

Vakbonden behartigen de belangen van werknemers voornamelijk in de onderhandeling met werkgevers of werkgeversorganisaties op het gebied van collectieve arbeidsovereenkomsten (Duyvendak & Otto, 2007). De vakbonden maken zich sterk voor 'een eerlijke verdeling van werk, welvaart, welzijn en macht' (FNV) en streven naar 'een samenleving waarin mensen zoveel mogelijk gelijke kansen hebben' (CNV). De verwachting is dat de berichtgeving vanuit deze actor in gaat op deze eerlijke verdeling en gelijke kansen, voor zowel werknemers als zzp'ers.

Met de groei van het zzp-schap zijn naast de 'gewone' vakbonden ook vakbonden voor zelfstandigen opgericht. Deze vakbonden, zoals FNV Zelfstandigen en CNV Zelfstandigen, treden op als belangenbehartiger met als doel om de positie van zelfstandigen te versterken (FNV). Om die positie te versterken bieden deze vakbonden ondersteuning aan zelfstandigen en discussiëren ze mee over thema's als gedwongen zzp-schap en sociale zekerheid (CNV). De verwachting is dat berichtgeving vanuit vakbonden voor zelfstandigen gericht is op de belangen voor zzp'ers zoals de individuele keuzevrijheid en het versterken van hun sociale zekerheid.

Bij de actor 'politiek' worden drie groepen onderscheiden namelijk de linkse partijen, rechtse partijen en de ministeries. De links-rechts indeling is gebaseerd op de sociaal- economische standpunten van de partijen, waarbij SP, PvdA, Groenlinks, CU en PvdD bij de linkse en VVD, CDA, SGP en D66 bij de

rechtse partijen ingedeeld zijn². Er is gekozen om de indeling te baseren op ‘links’ en ‘rechts’ omdat hier de meeste variatie in verwacht wordt. Wanneer dit uitgesplitst wordt met nog een derde ‘midden categorie’ verwacht ik dat deze variatie minder sterk is, waardoor de resultaten een minder scherp beeld geven.

Linkse partijen zijn voorstander van meer overheidscontrole en interventie (Achterberg, 2006). Dit houdt onder andere in dat de overheid een rol moet spelen in het maatschappelijke leven en dat zij de zwakkere groepen in de samenleving moeten beschermen. De verwachting is daarom de linkse partijen in de berichtgeving voornamelijk hun zorg zullen uiten voor de groep ‘zwakke’ zzp’ers en daarnaast betrokkenheid en collectieve regelingen van de staat zullen stimuleren. Rechtse partijen pleiten voor minder overheidscontrole en interventie (Achterberg, 2006), dus een grote mate van individuele verantwoordelijkheid en een beperkte rol voor de overheid. De verwachting is daarom dat de rechtse partijen meer spreken in termen van individuele keuzevrijheid en eigen verantwoordelijkheid. Aangezien de verantwoordelijkheid van ministeries ligt in het voorbereiden en maken van wetten evenals de controle op de uitvoer hiervan is de verwachting dat berichtgeving van de ministeries vooral ingaat op beleidsmatige onderwerpen.

Berichtgeving rondom het zzp-schap vanuit de wetenschap en de adviesorganen zal naar verwachting neutraal zijn. De berichtgeving vanuit de wetenschap zal gebaseerd zijn op onderzoeksresultaten. De adviesorganen representeren de gedeelde opvattingen van werkgevers, werknemers en onafhankelijk deskundigen en zullen daarom ook neutraal zijn in hun berichtgeving.

Werkgeversorganisaties zijn vertegenwoordigers van werkgevers. Werkgevers hebben in werkgeversorganisaties hun krachten gebundeld om zo sterk te staan tegenover partijen zoals vakbonden en de overheid (Duyvendak & Otto, 2007). Zzp’ers bieden flexibiliteit in de bedrijfsvoering van organisaties, maar kunnen ook gezien worden als concurrent omdat zij goedkoper dezelfde diensten kunnen aanbieden doordat zij geen sociale premies hoeven af te dragen. De verwachting is daarom dat de berichtgeving vanuit werkgeversorganisaties vooral positief (biedt flexibiliteit), maar ook kritisch (concurrentie) is.

Verwachting 4 is dat het discours door de jaren heen is veranderd. Door veranderingen in bijvoorbeeld de conjunctuur kan de publieke discussie veranderen, daarom verwacht ik dat er vanaf 2008 (wat gezien wordt als beginjaar van de economische crisis) veranderingen zichtbaar zijn in het discours.

² Deze keuze is gebaseerd op de sociaal- economische standpunten van de verschillende partijen die ze formuleren in verkiezingsprogramma’s en beginselprogramma’s zoals terug te vinden in de Publicaties Nederlandse Politieke Partijen <http://pubnpp.eldoc.ub.rug.nl/root/> en de indeling volgens het kieskompas www.kieskompas.nl

Hoofdstuk 3 Methoden

3.1 Sociaal constructivistische benadering

De wijze waarop dit onderzoek wordt uitgevoerd past bij een sociaal constructivistische benadering. Volgens deze benadering is de werkelijkheid een constructie die door interactie tussen mensen ontstaat. Berger en Luckmann (1967) introduceerden de term ‘*social construction of reality*’ wat duidt op een proces waarbij mensen door sociale interactie actief de werkelijkheid vormen.

Dat sociale interactie van invloed is op het vormen van de werkelijkheid van mensen veronderstelt dat taal een belangrijk aspect is bij het vormgeven van de werkelijkheid. Taal kan worden gezien als de sleutel tot de wereld van cultuur, het is een systeem van symbolen die leden van een samenleving in staat stelt om met elkaar te communiceren. Om het dagelijks leven te begrijpen moeten we kijken naar taal (MacLionis & Plummer, 2012). Dit wordt ook benadrukt door Prins (2002); “iedere zin die wij uiten, boort lagen van betekenis aan die een grote invloed kunnen hebben op de sociale en symbolische wereld waarin wij leven”(Prins, 2002. p.2).

In dit onderzoek wordt het discours rondom zzp’ers geanalyseerd. Het discours rondom zzp’ers wordt in deze scriptie gezien als een uiting van de sociale werkelijkheid vanuit verschillende actoren, die zichtbaar wordt in berichtgeving. Door een analyse van deze berichtgeving wordt zichtbaar of in toenemende mate sprake is van een individualiseringsdiscours en of het discours verschilt per actor.

3.2 Onderzoeksmethode en aanpak

3.2.1 Inhoudsanalyse

Het publieke discours rondom het zzp-schap wordt zichtbaar door een inhoudsanalyse uit te voeren van artikelen in Nederlandse dagbladen. Een voordeel van het gebruik van mediamateriaal is onder andere dat mediamateriaal fungeert als maatschappelijk memo (Wester, 2006), zodra het is opgeslagen heeft dit materiaal het karakter van een cultureel archief. Mediamateriaal wordt daarom gebruikt om veranderingen in taalgebruik te signaleren en om het verloop van een maatschappelijke discussie te reconstrueren. Een inhoudsanalyse met mediamateriaal is daarom zeer geschikt om het discours rondom het zzp-schap in kaart te brengen

3.2.2 Selectie van onderzoekseenheden

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van krantenartikelen uit drie Nederlandse dagbladen, namelijk het Financieel Dagblad, de Volkskrant en het Algemeen Dagblad. Het gebruik van deze drie dagbladen zorgt voor een gevarieerd beeld omdat deze dagbladen qua doelgroep van elkaar verschillen. Het Algemeen Dagblad is een zogenaamde populariteitskrant en is politiek gezien rechts georiënteerd (Bakker & Vasterman, 2007). De Volkskrant wordt bestempeld als een kwaliteitskrant en is politiek gezien links georiënteerd (Bakker & Vasterman, 2007). Het Financieel Dagblad is specifiek gericht op de zakelijke markt (Bakker & Vasterman, 2007). Het gebruik van drie verschillende dagbladen heeft wetenschappelijk gezien een toegevoegde waarde omdat hiermee wordt voorkomen dat er een te

eenzijdig beeld ontstaat.

De krantenartikelen beslaan een tijdspad van 1997 t/m 2014. Er is voor gekozen om artikelen vanaf 1997 te analyseren vanuit theoretische en praktische overwegingen. Theoretisch, omdat diverse auteurs aangeven dat het zzp-schap in opkomst is sinds eind jaren '90 (Dekker & Kösters, 2011). Als het zzp-schap in opkomst is sinds eind jaren '90 dan zal de frequentie waarmee gesproken wordt over het zzp-schap naar verwachting een stijgende lijn vertonen. De praktische overweging is omdat in 1997 het eerste artikel over het zzp-schap in de online databank is gevonden.

De artikelen zijn verkregen vanuit de online databank LexisNexis. Er is gezocht met de zoektermen 'zzp', 'zzp'er', 'zzp'ers', 'zelfstandige zonder personeel', 'zelfstandig zonder personeel', 'zelfstandig ondernemer zonder personeel', 'zelfstandig ondernemerschap zonder personeel' en 'eenpitter'. Dit leverde 2912 artikelen op. Dit zijn zowel nieuwsberichten als opiniestukken. Vervolgens is een tweede selectie uitgevoerd. Artikelen die één van de hierboven beschreven zoektermen in de titel of in de eerste alinea bevatten zijn meegenomen in de analyse. Hiermee behoud ik de artikelen die substantieel over het zzp-onderwerp gaan. Daarnaast zijn artikelen waar de term 'zzp' of 'eenpitter' gebruikt is om iets anders aan te duiden verwijderd uit het bestand. Dit zijn artikelen waar de term zzp duidt op 'zorgzwaartepakket' of in een enkel geval waar de term eenpitter duidt op een eenpitter waar je op kunt koken. Uiteindelijk zijn er 862 artikelen meegenomen in de analyse.

3.2.3 Codeerschema

Om de betrouwbaarheid van het onderzoek te vergroten is er een codeerschema opgesteld (zie bijlage 1). Naast vormkenmerken zoals de publicatiedatum, het dagblad waarin het artikel gepubliceerd is en de omvang van het artikel zijn er inhoudelijke kenmerken vastgesteld op basis waarvan gecodeerd is. De inhoudelijke kenmerken worden hieronder beschreven en verantwoord.

Individualiseringsdiscours

De verwachting is dat er in toenemende mate een individualiseringsdiscours zichtbaar is in de berichtgeving rondom zzp'ers. Termen die gebruikt zijn om het individualiseringsdiscours zichtbaar te maken, zijn verkregen uit de literatuur over individualisering zoals ook terug te zien is in het theoretisch kader. De volgende termen duiden op een individualiseringsdiscours (1) 'vrijheid' (Schnabel, 1999; Felling, 2004), (2) 'autonomie' (Inglehart, 1997; Beck & Beck-Gernsheim, 2002; Felling, 2004), (3) 'zelfexpressie' (Inglehart, 1997), (4) 'keuze' (Beck, Giddens & Lash, 1994; Beck & Beck-Gernsheim, 2002) en tot slot (5) 'individualisering' als overkoepelend begrip.

Actoren.

De verwachting is dat de wijze waarop gesproken wordt over het zzp-schap verschilt per actor. Actoren die worden onderscheiden zijn (a) lobbygroepen, (b) vakbonden, (c) politieke partijen en ministeries,

(d) wetenschap, (e) adviesorganen³ en (f) werkgeversorganisaties. De verwachtingen per actor staan vermeld in het theoretisch kader.

Overige codes

Naast de vooraf vastgestelde termen rondom individualisering is tijdens het uitvoeren van de inhoudsanalyse ‘open codering’ toegepast. Hierdoor was het mogelijk om in het discours ook andere relevante thema’s te ontdekken. Termen die na de open codering zijn toegevoegd aan het codeerschema zijn (a) sociale zekerheid, (b) noodzaak, (c) armoede, (d) armoede, (e) schijnzelfstandigheid, (f) oneerlijke concurrentie en (g) flexibiliteit van de economie.

3.2.4 Analyse

Na het coderen is een beschrijvende analyse van de waarnemingen gemaakt. Hierdoor is zichtbaar wat de frequentie is van de berichtgeving, of er sprake is van een individualiseringsdiscours en wat dominante thema’s rondom het zzp-schap zijn vanuit de verschillende actoren. Vervolgens zijn de meest voorkomende onderwerpen per actor kwalitatief beschreven. Na de beschrijving van de resultaten zijn deze resultaten geïnterpreteerd aan de hand van de theorie uit het theoretisch kader.

3.2.5 Kwaliteit

In de wetenschap gaat het bij ‘goed onderzoek’ over objectiviteit (Boeije, 2014) wat inhoudt dat de bevindingen en conclusies uit het onderzoek aannemelijk zijn en dus de sociale realiteit zo goed mogelijk weergeven. In kwalitatief onderzoek wordt dit gerealiseerd door intersubjectiviteit na te streven. Voor dit onderzoek is dit op twee manieren toegepast.

Ten eerste zijn elf krantenartikelen door een tweede codeur geanalyseerd aan de hand van het codeerschema. Na vergelijking bleek dat er een aantal verschillen waren in de interpretatie van de termen en actoren. De term ‘oneerlijke concurrentie’ bleek voor verschillende interpretaties vatbaar. Ook was niet voldoende duidelijk wanneer sprake was van de actoren ‘lobbygroep’ en ‘ministeries’. Op basis van deze bevindingen is het codeerschema aangescherpt. Na toelichting van de termen en het gezamenlijk doorlopen van de verschillen is overeenstemming bereikt met de tweede codeur over de wijze van coderen.

Ten tweede zijn er interviews gehouden waarbij de bevindingen en de interpretaties zijn voorgelegd aan twee experts op het gebied van het zzp-schap. De interviews zijn gehouden met Marieke Lips van PZO (Platform Zelfstandig Ondernemers) en Josien van Breda van FNV Zelfstandigen. Deze personen zijn vanuit hun beroepspraktijk nauw betrokken bij het zzp-schap en hebben kennis van ontwikkelingen die gaande zijn op dit gebied. Met deze interviews kan de kennis over de betekenissen en interpretaties verder aangevuld, genuanceerd en verdiept worden (Boeije, 2014) met als gevolg een vermindering van eventuele subjectieve bias.

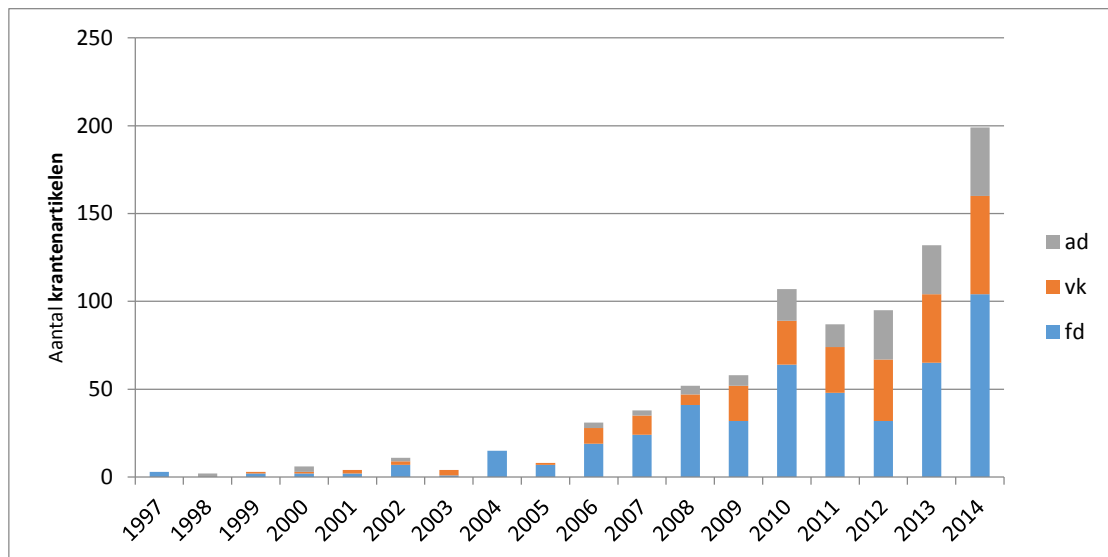
³ In de praktijk blijkt enkel de Sociaal Economische Raad als adviesorgaan voor te komen in de geanalyseerde berichten.

Hoofdstuk 4 Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de inhoudsanalyse weergegeven en besproken. Er zijn 862 krantenartikelen geanalyseerd die in de periode 1997-2014 gepubliceerd zijn in drie Nederlandse dagbladen. De resultaten bieden inzicht in het discours rondom het zzp-schap in de periode 1997 – 2014. Paragraaf 4.1 t/m 4.3 geven beschrijvende resultaten welke in paragraaf 4.4 geïnterpreteerd worden.

4.1 Frequentie

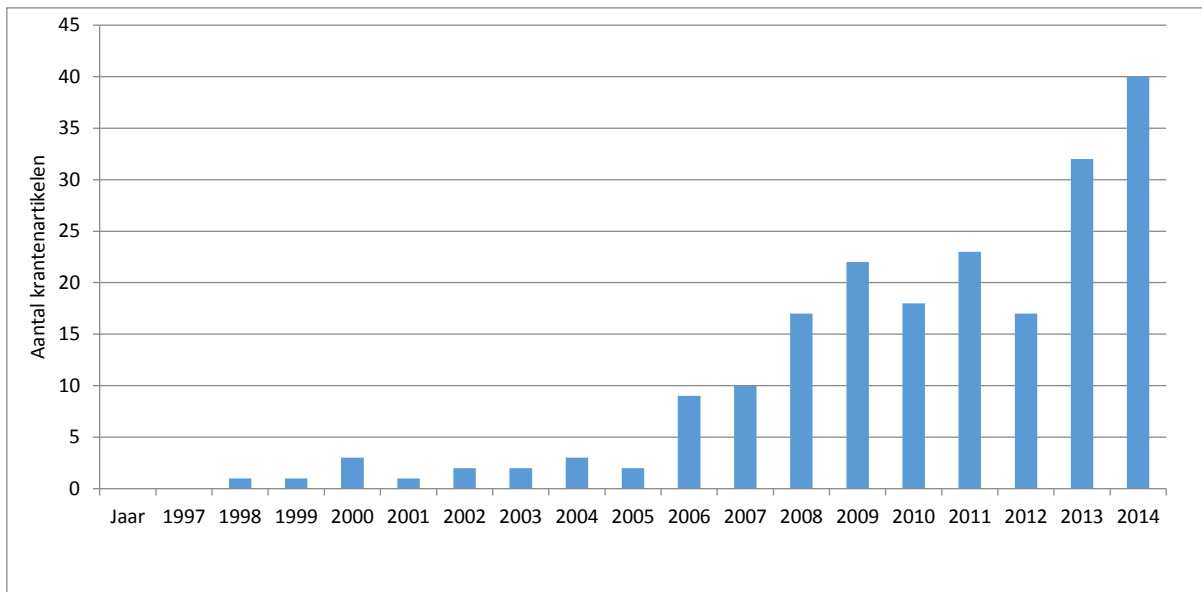
In deze paragraaf wordt antwoord gegeven op de vraag welke veranderingen er waarneembaar zijn in de frequentie waarmee er in algemene zin over zzp'ers geschreven wordt (deelvraag 1). Figuur 2 laat zien dat de frequentie van het aantal artikelen met berichtgeving rondom het zzp-schap in de periode 1997 – 2014 is toegenomen. Wat opvalt is dat er geen sprake is van een generieke toename van het aantal artikelen; in de periode van 1997 tot 2006 zijn er enkele artikelen waarin sprake is van berichtgeving rondom het zzp-schap, maar vanaf 2006 is duidelijk een stijging zichtbaar. In 2014 is de frequentie met 199 artikelen het hoogst.

Figuur 2 Ontwikkeling zzp-schap in Nederlandse dagbladen (1997-2014)

4.2 Individualiseringsdiscours

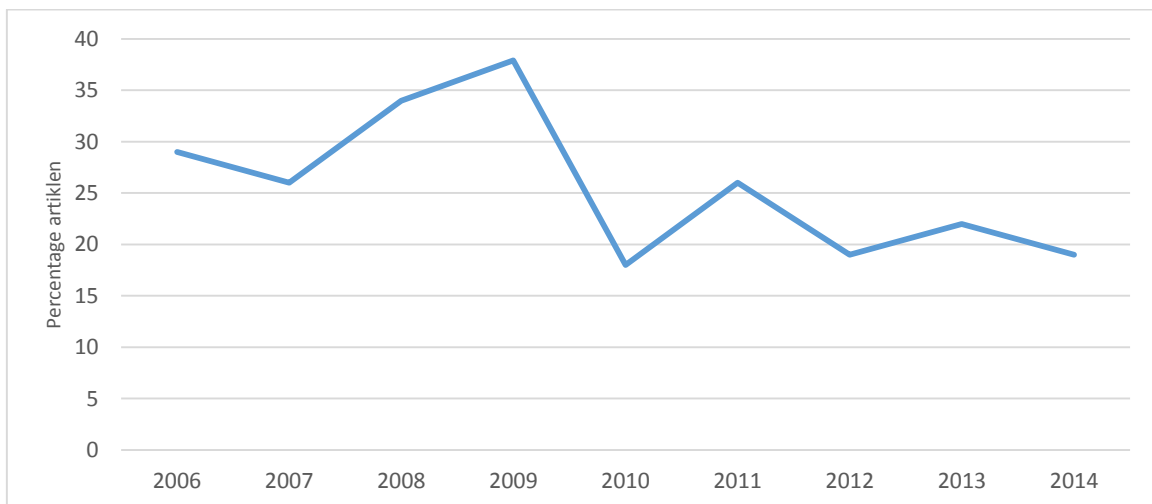
Per krantenartikel is bekeken of er uitingen van individualisering gebruikt worden in de berichtgeving. Zoals beschreven in de methodische verantwoording is er voorafgaand aan het onderzoek een aantal termen vastgesteld die duiden op een zogenaamd individualiseringsdiscours. Deze termen zijn samengevoegd tot één variabele 'individualiseringsdiscours'. Met deze gegevens kan antwoord gegeven worden op deelvraag 2, namelijk of er sprake is van een toename van berichten rondom het zzp-schap in termen van individualisering. Figuur 3 laat zien dat er (vanaf 2006) in absolute zin een toename is van het aantal berichten waar gesproken wordt over het zzp-schap in een individualiseringsdiscours.

Figuur 3 Frequentie individualiseringsdiscours in de berichtgeving rondom zzp-schap in Nederlandse dagbladen (1997-2014)

Figuur 4 laat het relatieve aantal artikelen met een individualiseringsdiscours zien. Er is voor gekozen om dit aandeel vanaf 2006 weer te geven omdat er voor 2006 slechts enkele artikelen waren met berichtgeving rondom het zzp-schap. Een percentage is bij dergelijke aantallen niet relevant.

De grafiek laat zien dat wanneer we kijken naar het relatieve aandeel artikelen, de stijging van een individualiseringsdiscours niet te zien is. Wel is zichtbaar dat er in de periode 2006 t/m 2014 in negentien tot achtentwintig procent van de artikelen sprake was van een individualiseringsdiscours.

Figuur 4. Relatief aandeel berichtgeving rondom zzp-schap vanuit een individualiseringsdiscours in Nederlandse dagbladen (2006-2014)

4.3 Verschillende actoren over het zzp-schap

Om inzicht te krijgen in de berichtgeving vanuit de verschillende actoren (deelvraag 3) is een tabel gemaakt die per actor de frequentie per context laat zien (tabel 1). In tabel 1 is af te lezen dat ‘sociale zekerheid’ een context is die frequent bij alle actoren voorkomt. Sociale zekerheid is een breed begrip en kan worden onderverdeeld in zekerheid rondom ‘werkgerelateerde risico’s’ zoals het risico op werkloosheid en ‘sociale risico’s’ waar iedereen mee te maken kan krijgen, zoals ouderdom en arbeidsongeschiktheid. De berichtgeving over sociale zekerheid gaat voornamelijk over aanpassingen van regelingen voor sociale zekerheid op het gebied van de sociale risico’s ouderdom (pensioen) en arbeidsongeschiktheid (arbeidsongeschiktheidsverzekering).

Als we kijken naar berichtgeving van actoren rondom het zzp-schap in een individualiseringsdiscours dan zien we vooral lobbygroepen, vakbonden, de wetenschap en de rechtse politieke partijen. Wat verder opvalt is dat het onderwerp ‘schijnzelfstandigheid’ vanaf 2012 frequent in de berichtgeving voorkomt. Om meer inzicht te krijgen in de wijze waarop de verschillende actoren voorkomen in de berichtgeving is per actor - naast de kwantitatieve weergave in tabel 1 - een beschrijving gegeven van de inhoud van de meest voorkomende onderwerpen⁴.

⁴ De cijfers achter de teksten verwijzen naar het correspondentienummer in de lijst van geanalyseerde artikelen welke op te vragen is bij de auteur.

Actor		1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Totaal	
Lobbygroep	Individualisering	-	-	-	1	-	-	-	1	1	-	-	1	1	2	3	2	6	6	24	
	Sociale zekerheid	-	-	-	-	1	-	-	-	1	2	2	3	1	2	3	5	11	10	41	
	Noodzaak	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	1	-	3	
	Armoede	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	3	-	5	
	Schijnzelfstandigheid	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	3	2	6
	Oneerlijke concurrentie	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
	Flexibiliteit economie	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	2	4
	Totaal	-	-	-	1	1	-	-	-	1	2	2	2	5	3	4	6	7	19	16	69
Vakbond	Individualisering	-	-	1	-	-	-	-	-	-	2	-	-	3	2	2	2	-	1	13	
	Sociale zekerheid	1	-	1	-	-	1	2	-	1	6	13	3	3	5	4	6	4	14	64	
	Noodzaak	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	1	3	1	9	
	Armoede	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	3	-	2	2	1	11	
	Schijnzelfstandigheid	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	1	-	1	-	-	2	5	8	20	
	Oneerlijke concurrentie	2	-	-	1	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	1	-	1	-	7	
	Flexibiliteit economie	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	1	-	2	-	1	6	
	Totaal	3	-	1	2	-	1	2	-	1	12	14	4	9	9	7	11	15	22	113	
Politiek links	Individualisering	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	
	sociale zekerheid	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	5	3	4	-	4	6	9	34	
	Armoede	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	2	4	
	schijnzelfstandigheid	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	1	3	
	oneerlijke concurrentie	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	
	Totaal	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	6	3	6	-	5	7	10	41	
Politiek rechts	individualisering	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	1	-	1	-	3	8	
	sociale zekerheid	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	2	2	7	4	10	5	32	
	Noodzaak	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	
	schijnzelfstandigheid	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	
	flexibiliteit economie	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	2	

	Totaal	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	-	3	2	3	7	5	10	9	42
Ministeries	individualisering	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	1	1	1	-	1	-	1	1	8
	sociale zekerheid	-	-	-	2	-	2	-	-	-	2	6	3	2	5	5	4	11	19	61
	Noodzaak	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	2	-	3
	Armoede	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4	1	-	-	1	6
	schijnzelfstandigheid	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10	19	30
	oneerlijke concurrentie	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1
	flexibiliteit economie	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3	1	-	-	-	-	1	-	5
Totaal	-	-	-	2	-	3	-	-	-	3	8	5	3	11	7	4	24	39	108	
Wetenschap	Individualisering	-	1	-	-	-	1	-	-	1	-	1	-	2	3	2	1	3	2	17
	Sociale zekerheid	-	-	-	-	1	-	1	-	-	2	-	-	-	1	3	2	1	3	14
	Noodzaak	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	2	1	-	2	1	3	11
	Armoede	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	3	1	-	1	4	11
	Schijnzelfstandigheid	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	2
	Flexibiliteit economie	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	2	2	1	-	-	1	9
Totaal	-	1	-	-	1	1	1	-	1	3	3	-	7	9	7	4	6	14	58	
Adviesorgaan	Individualisering	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	1	-	3
	Sociale zekerheid	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	3	7	6	-	1	-	-	18
	Flexibiliteit economie	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	2	
Totaal	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	3	7	6	1	3	-	-	21	
Werkgever-organisatie	Individualisering	-	-	-	1	-	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	0	3
	Sociale zekerheid	-	-	1	-	-	1	-	-	1	-	-	2	-	1	-	3	1	12	22
	Noodzaak	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	0	1	
	Schijnzelfstandigheid	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	2	2	2	8
	Oneerlijke concurrentie	-	1	1	-	-	1	-	--	-	-	-	-	-	-	-	1	1	0	5
	Flexibiliteit economie	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	2	4
Totaal	-	1	1	1	-	2	1	-	1	2	-	2	-	1	1	3	3	15	34	

Tabel 1 Frequentie berichtgeving zzp-schap per context, actor en jaar

Lobbygroepen

De berichtgeving vanuit lobbygroepen⁵ vindt vooral plaats in de context van sociale zekerheid (41 artikelen) en individualisering (24 artikelen).

De berichtgeving vanuit lobbygroepen over sociale zekerheid gaat voornamelijk over de ontevredenheid met huidige regelingen en over oplossingen om de regelingen beter aan te laten sluiten op zzp'ers. Regelingen waar ontevredenheid over is, zijn de arbeidsongeschiktheidsverzekering (9, 451), de levensloopregeling (37, 42), zwangerschapsverlof (42) en pensioen (123).

Vanaf 2010 lijkt er meer aandacht te zijn voor oplossingen. In 2013 komt er bijvoorbeeld een concreet voorstel voor een pensioenfonds voor zzp'ers in beeld; *“Het ziet ernaar uit dat zzp'ers binnenkort een eigen pensioenfonds krijgen. Het wordt een vrijwillige regeling, waarbij zzp'ers zelf kunnen beslissen hoeveel premie ze inleggen”* (169). Een eis vanuit lobbygroepen is dat de regeling vrijwillig is; *“Een verplichting om pensioen te sparen past niet bij de aard van zelfstandig ondernemerschap”* (249).

Naast sociale zekerheid is individualisering een thema dat regelmatig voorkomt in de berichtgeving vanuit lobbygroepen. Dit thema komt voor als gevraagd wordt naar een mening over zzp'ers en in reacties over besluiten en regelingen op het gebied van sociale zekerheid.

De mening van de lobbygroepen komt in de berichtgeving voor de eerste keer naar voren in het jaar 2000; *“voor hoger opgeleiden die op zoek zijn naar meer flexibiliteit en zelfstandigheid is het zzp-schap een goede mogelijkheid om dit te realiseren”* (7). Dat zzp'ers de vrijheid belangrijk vinden wordt in verschillende artikelen aangegeven, bijvoorbeeld in 2010; *“niet geld, maar vrijheid. Daar draait het om”* (534). Ook in 2011 wordt de waarde van vrijheid zichtbaar in een reactie op onderzoeksresultaten waarin staat dat één op de twee zzp'ers werkloos thuis zit; *“volgens de stichting ZZP-Nederland zouden de meeste zelfstandigen ook vandaag voor geen goud hun vrije bestaan voor een vaste baan willen ruilen”* (740). Als het gaat om regelingen die getroffen worden zoals een nieuw pensioenstelsel voor zelfstandigen geven lobbygroepen aan dat het van belang is dat de regelingen vrijwillig zijn en dat zzp'ers hier keuzevrijheid in moeten hebben (249, 312, 613). Ook reageren de lobbygroepen kritisch op het voorstel van de AWWN (werkgeversorganisatie) over een nieuw sociaal stelsel waar zzp'ers ook verplicht aan mee zullen doen. Reactie hierop is bijvoorbeeld *“een groot aantal heeft juist bewust gekozen voor vrijheid en wil helemaal niets opgelegd krijgen”* (782).

⁵ Lobbygroepen die voorkomen in de dataset zijn Raad voor het Zelfstandig Ondernemerschap (RZO), Platform Zelfstandige Ondernemers (PZO), ZZP Nederland, Stichting Belangen Organisatie ZZP (SBO-ZZP) en Vereniging van Zelfstandigen Zonder Personeel (VZZP).

Vakbond

In de analyse van de inhoud van de berichtgeving is onderscheid gemaakt tussen de algemene vakbonden en de vakbonden die zich specifiek richten op zelfstandigen.

Berichtgeving vanuit de vakbonden (zowel de algemene bonden als de bonden voor zzp'ers) gaat met name over sociale zekerheid (64 artikelen). In deze berichtgeving wordt aandacht besteed aan het belang van passende regelingen voor sociale zekerheid voor zzp'ers. Zowel in de berichtgeving van de vakbond als de vakbond voor zelfstandigen wordt aangegeven dat bestaande regelingen niet passen bij de groep zzp'ers, vooral op het gebied van pensioen en arbeidsongeschiktheid (10). Tussen 2003 en 2013 wordt meerdere malen ontevredenheid geuit over de bestaande regelingen rondom arbeidsongeschiktheid, bijvoorbeeld in 2006: *“een elementaire basisvoorziening als een verzekering tegen arbeidsongeschiktheid is voor grote groepen onbereikbaar”* (556). Tot op heden lijkt hier nog geen oplossing voor te zijn. Op het gebied van pensioen geven vakbonden vanaf 2002 aan dat er iets geregeld moet worden voor zzp'ers (10). De vakbonden vrezen dat er in de toekomst een nieuwe groep arme ouderen dreigt te ontstaan doordat ze niet sparen voor hun pensioen (828). In 2007 is er voor het eerst berichtgeving dat een vakbond bezig is met het oprichten van een pensioenregeling voor zzp'ers (70). Het vinden van een goede oplossing blijkt lastig, blijkt uit een bericht in 2010; *“Eerdere pogingen van onder andere FNV om een fonds voor zelfstandigen op te richten, strandden op de regels waaraan pensioenfondsen moeten voldoen”* (539). Vanaf 2013 zijn er berichten over een nieuw pensioenfonds; *“Zzp'ers kunnen vanaf 2015 individueel pensioen opbouwen”*(623). Of het zzp'ers verplicht moet worden om te sparen voor pensioen zijn de meningen over verdeeld. De vakbondskoepel CNV lijkt hier voorstander van te zijn terwijl de zelfstandigentak van de FNV vooral bewustwording wil creëren, maar niet wil verplichten (249).

De berichtgeving in een context van schijnzelfstandigheid vanuit vakbonden en de vakbonden voor zelfstandigen komt redelijk overeen. Beide actoren zien schijnzelfstandigheid als probleem dat aangepakt moet worden. Als het gaat om oplossingen geven beide groepen aan dat strengere controles gewenst zijn (157). Een voorstel vanuit de vakbond is om afspraken te maken over minimumtarieven voor 'kleine zelfstandigen'. Reden voor dit voorstel is zodat *“een einde gemaakt kan worden aan sociale dumping en oneigenlijke concurrentie tussen werknemers en zzp'ers”* (767). Over het intrekken van vergunningen van schijnzelfstandigen zijn beide vakbondsgroepen kritisch. FNV zelfstandigen geeft aan; *“dat schijnconstructies worden aangepakt: prima. Maar waarom via de zzp'er en niet via de opdrachtgever”* (633). De vakbondskoepel heeft hierover dezelfde mening, namelijk dat niet de zzp'er maar de werkgever aangepakt moet worden als er sprake blijkt te zijn van schijnzelfstandigheid.

Op het gebied van individualisering verschijnt voornamelijk berichtgeving vanuit de vakbond voor zelfstandigen. Het eerste bericht met deze context verschijnt in 2006 en gaat in op de aantrekkelijkheid van de vrijheid voor zzp'ers in de bouw. Vanuit een individualiseringsdiscours wordt er verder bijvoorbeeld

geschreven dat het zzp-schap voorziet in een toenemende behoefte aan vrijheid en dat het de mogelijkheid biedt om eigen vakmanschap te gelde te maken (45). Het wordt ook niet gezien als iets tijdelijks, maar er wordt aangegeven dat steeds meer mensen een deel van hun werkzame leven zzp'er zijn met als reden dat ze dat zelf willen; *“Het geeft veel keuzevrijheid, variatie en de mogelijkheid om goed te verdienen”* (421).

Politiek

De actor ‘politiek’ is onderverdeeld in drie groepen, namelijk links georiënteerde partijen, rechts georiënteerde partijen en de ministeries. Het thema ‘sociale zekerheid’ komt het vaakst voor, namelijk 30 keer bij links, 27 keer bij rechts en 61 keer bij de ministeries. Bij rechts staat op de tweede plek individualisering met 8 artikelen en bij de ministeries komt vaak de context schijnzelfstandigheid voor, namelijk 30 keer vanaf 2013 en 2014.

Op het gebied van sociale zekerheid is er bij de linkse partijen vooral aandacht voor de kwetsbaarheid van de groep zzp'ers en het belang van collectieve regelingen. Er wordt bijvoorbeeld aangegeven dat wanneer meer werknemers starten als zzp'er er minder mensen bijdragen aan de collectieve voorzieningen waardoor het in stand houden hiervan duurder wordt (444). In hetzelfde artikel wordt aangegeven dat verschillende partijen *“vrezan dat er een kwetsbare groep ‘werkende armen’ ontstaat”* deze mensen zijn niet verzekerd waardoor ze bij uitval direct aanspraak moeten maken op de bijstand.

Diverse krantenartikelen laten vanuit de linkse partijen berichtgeving zien waarin staat dat ze pleiten voor een goede regeling voor arbeidsongeschiktheid voor zzp'ers, bijvoorbeeld in 2006 *“arbeidsongeschiktheid is een ‘algemeen menselijk risico’, waarvoor iedereen verzekerd moet zijn”* (44). In 2014 lijkt hier nog geen verandering te zijn, want ook in 2014 wordt er in de berichtgeving aandacht besteed aan een verplichte arbeidsongeschiktheidsverzekering (596).

Het voorstel van de AWWN om een verplicht basisstelsel in te voeren voor alle werkenden, wordt positief ontvangen (782). Dit voorstel sluit aan bij de ideeën van de linkse partijen over verplichte verzekeringen voor zzp'ers.

Bij de rechtse partijen is pensioen een thema waar diverse berichten over verschijnen. Er wordt bijvoorbeeld gesproken over de regeling dat zzp'ers tien jaar (in plaats van drie jaar) bij hun oude pensioenfonds moeten kunnen blijven. De partijen pleiten ervoor dat gedurende deze tien jaar alleen het werknemersdeel⁶ betaald hoeft te worden *“anders betaalt de zzp'er drie keer zoveel voor zijn pensioen als de werknemer in loondienst”*(692). Daarnaast zijn de rechtste partijen voorstander van een eigen pensioenfonds voor zzp'ers. Belangrijk bij dit pensioenfonds is het vrijwillige karakter (828). De voorstellen over het verplicht laten verzekeren voor arbeidsongeschiktheid passen volgens de rechtse

⁶ Het werknemersdeel is ongeveer 1/3 van de pensioenpremie. De overige 2/3 is het werkgeversdeel.

partijen niet bij het zzp-schap; *“zzp’ers zijn in de eerste plaats ondernemers, die wij niet willen verplichten om zich te verzekeren”* (278).

Berichtgeving van ministeries op het gebied van sociale zekerheid gaat voornamelijk over verschillende regelingen en wetsvoorstellen op het gebied van pensioen en arbeidsongeschiktheid. Op het gebied van pensioen gaat de berichtgeving in op de verlenging van deelname aan het huidige pensioenfonds van drie naar tien jaar (133) en de ontwikkeling van de pensioenregeling voor zzp’ers (167). Op het gebied van arbeidsongeschiktheid worden er in 2010 onderzoeksresultaten besproken die aantonen dat zzp’ers minder goed verzekerd zijn dan gedacht, met als oorzaak de hoge verzekeringspremie (119, 749).

Tot slot beschrijft het ministerie van economische zaken de kenmerkende positie van de zzp’er; *“zzp’ers willen de vrijheid van ondernemers, maar vragen ook om collectieve regelingen voor pensioen en arbeidsongeschiktheid. Dat is een feit dat we onder ogen moeten zien”* (205).

Uitingen van individualisering zijn vooral zichtbaar bij de rechtse partijen als het gaat over voorstellen voor verplichte regelingen voor zzp’ers. Rechtse partijen geven aan zzp’ers niet te willen verplichten voor dergelijke regelingen, dit blijkt uit uitspraken zoals; *“het moet een vrije keuze zijn”* (469) en *“laat iemand die voor het vrije ondernemerschap kiest vrij!”* (400). Daarnaast wordt aangegeven dat het overgrote deel van de zzp’ers bewust heeft gekozen voor het zzp-schap (207, 596).

Over schijnzelfstandigheid verschijnen in 2013 en 2014 verschillende berichten vanuit de ministeries. Onderwerpen op dit gebied zijn de opkomst van schijnzelfstandigheid en dat schijnzelfstandigheid moet worden aangepakt; *“bedrijven die hun vaste werknemers ontslaan en ze vervolgens inhuren als zzp’er om loonheffingen en andere belastingen te ontwijken, moeten daarvoor worden gestraft”* (159). Naast werkgevers die ontslagen werknemers inhuren als zzp’er gaat de berichtgeving over bemiddelingsbureaus die juridisch gezien meer lijken op een werkgever omdat zzp’ers afhankelijk zijn van deze bureaus voor het verkrijgen van opdrachten (568). Een voorstel om schijnconstructies tegen te gaan is de wet Beschikking Geen Loonheffingen (BGL) als vervanging van de VAR. *“met deze nieuwe wet komt de verantwoordelijkheid voor de juistheid van de aanvraag voor de verklaring arbeidsrelatie voor het eerst ook bij de werkgever te liggen, in plaats van alleen bij de zzp’er”* (191). Voor dit voorstel is echter weinig draagvlak in de tweede kamer en bij verschillende belangenorganisaties. Zij verwachten niet dat met deze wet de schijnzelfstandigheid wordt aangepakt (216, 218).

Wetenschap

Bij de berichtgeving vanuit de wetenschap komen diverse onderwerpen aan bod. De meest voorkomende onderwerpen zijn individualisering (17 artikelen) en sociale zekerheid (14 artikelen).

Berichtgeving over sociale zekerheid gaat voornamelijk over arbeidsongeschiktheidsverzekeringen en pensioen. Het verzekeren voor arbeidsongeschiktheid was tot 2004 geregeld in de Wet Arbeidsongeschiktheidsverzekering Zelfstandigen (WAZ). Het EIM geeft in 2003 echter aan dat veel zzp'ers problemen ondervinden bij het afsluiten hiervan (479). Na de afschaffing van de WAZ wordt in de berichtgeving aandacht besteed aan percentages zzp'ers die niet verzekerd zijn tegen arbeidsongeschiktheid. Ook worden onderzoeksresultaten getoond waaruit blijkt dat weinig mensen sparen voor pensioen. Redenen hiervoor zijn het gebrek aan financiële middelen (53) en de hoge premies (833).

Berichtgeving met uitingen van individualisering zijn vooral onderzoeksresultaten met cijfers van het aandeel zzp'ers dat bewust kiest voor het zzp-schap. De eerste berichtgeving hierover is in 1998. Hier wordt beschreven dat zzp'ers kiezen voor het zzp-schap vanwege de vrijheid en het niet meer in loondienst zijn (713). De berichtgeving op dit gebied verandert niet veel door de jaren heen.

Adviesorganen

Het adviesorgaan dat voorkomt in de berichtgeving is de Sociaal Economische Raad (SER). De berichtgeving vindt voornamelijk plaats vanuit een context van sociale zekerheid (18 artikelen).

In 2008 wordt aangegeven dat de SER representatiever moet worden. Zzp'ers zijn op dat moment nog niet vertegenwoordigd in dit overlegorgaan. Over de vraag of dit nodig is, verschillen de meningen. Een lid van de SER vraagt zich bijvoorbeeld af of je voorzieningen moet treffen voor iemand die bewust uit het stelsel stapt (460)⁷. In 2010 gaat berichtgeving over onderwerpen uit het ontwerpadvies van de SER. Er wordt aangegeven dat er twee knelpunten zijn. Ten eerste wordt aangegeven dat de pensioenproducten en ziektekostenverzekeringen beter op de positie van de zzp'er moet worden toegesneden. Ten tweede moeten de arbeidsomstandigheden van mensen in loondienst en zzp'ers gelijk zijn (845). Zzp'er moet volgens de SER betere toegang tot sociale zekerheid krijgen *“concreet wil de SER dat zzp'ers toegang krijgen tot collectieve pensioenregelingen, scholingsfaciliteiten en arbeidsongeschiktheidsverzekeringen”* (117).

Werkgeversorganisaties

Berichtgeving vanuit werkgeversorganisaties⁸ gaat vooral in op sociale zekerheid (22 artikelen). Daarnaast wordt er - in mindere mate - gesproken over schijnzelfstandigheid (8 artikelen).

Op het gebied van sociale zekerheid is er een opvallende stijging van het aantal artikelen zichtbaar in

⁷ In 2010 krijgt lobbygroep PZO een zetel in de SER, zzp'ers zijn vanaf dat moment dus ook vertegenwoordigd.

⁸ De werkgeversorganisaties die voorkomen in de dataset zijn MKB-Nederland, Algemene Werkgeversvereniging Nederland (AWVN) en VNO-NCW, daarnaast een enkele keer een specifieke brancheorganisatie voor de bouw of de zorg.

2014. In 2014 gaat de berichtgeving over het voorstel van de AWWN om het stelsel van sociale zekerheid aan te passen. Het idee is om een nieuwe basisregeling in te stellen waar zowel werknemers als zzp'ers op terug kunnen vallen (235). *“Iedereen die werkt moet verzekerd zijn tegen werkloosheid en ziekte, verplicht een aanvullend pensioen opbouw en geld krijgen voor scholing”* (608). Dit stelsel moet een tweedeling voorkomen tussen *“werknemers die vaste contracten met alle bijbehorende rechten hebben én de flexibele zzp'ers die nergens een beroep op kunnen doen”* (231).

Berichtgeving over schijnzelfstandigheid komt in 2006 twee keer voor. Beide berichten gaan over Poolse schijnzelfstandigen die in dienst zijn bij een Nederlandse baas maar zich voordoen als zzp'er. Deze schijnzelfstandigen veroorzaken hierdoor oneerlijke concurrentie (720). In 2012 wordt aangegeven dat de bouwsector bedreigt wordt door de opmars van nep-zzp'ers (665). Er wordt door werkgeversorganisaties zelfs over een ramp gesproken *“werknemers worden door een werkgever gedwongen om als zzp'ers te gaan werken. Ondertussen zijn er ook Bulgaren en Roemenen als soort schijnzelfstandigen tegen bodemprijzen aan het werk op de bouwplaatsen”* (749). Werkgeversorganisaties zijn geen voorstander van de BGL als alternatief voor de VAR ter bestrijding van de schijnzelfstandigheid, maar geven in plaats daarvan aan dat *“de handhavingsstrategie van de belastingdienst kan worden verbeterd met inzet van de bestaande rechtsmiddelen”* (198).

Samenvatting

Onderstaande tabel geeft een samenvatting van de meest voorkomende onderwerpen per actor.

Actor	Meest voorkomende onderwerpen
Lobbygroepen	<ul style="list-style-type: none"> - Sociale Zekerheid: Aanpassing huidige regelingen - Individualisering: Nadruk op individuele (keuze) vrijheid. Naast het benadrukken van vrijheid en autonomie als motief voor het zzp-schap wordt bij regelingen rondom sociale zekerheid de nadruk gelegd op het vrijwillige karakter van deze regelingen
Vakbonden algemeen	<ul style="list-style-type: none"> - Sociale Zekerheid: Aanpassing huidige regelingen - Minimumlonen om oneerlijke concurrentie en sociale dumping tegen te gaan
Vakbonden zelfstandigen	<ul style="list-style-type: none"> - Sociale Zekerheid: Aanpassing huidige regelingen - Individualisering: Nadruk op individuele (keuze) vrijheid. Vooral bij regelingen rondom sociale zekerheid ligt de nadruk op het vrijwillige karakter van deze regelingen
Politiek rechts	<ul style="list-style-type: none"> - Sociale Zekerheid: Aanpassing huidige regelingen - Individualisering: Nadruk op individuele (keuze) vrijheid. Vooral bij regelingen rondom sociale zekerheid ligt de nadruk op het vrijwillige karakter van deze regelingen
Politiek links	<ul style="list-style-type: none"> - Sociale Zekerheid: Aanpassing huidige regelingen. Regelingen gericht op het collectief. Zzp'ers verplichten zich te verzekeren tegen arbeidsongeschiktheid en te sparen voor pensioen
Ministeries	<ul style="list-style-type: none"> - Aanpassingen huidige regelingen - Aanpak schijnzelfstandigheid

Wetenschap	<ul style="list-style-type: none"> - Individualisering: Onderzoeksresultaten: motieven zzp'ers, - Sociale zekerheid: Percentages verzekerd / onverzekerd
Adviesorganen (SER)	<ul style="list-style-type: none"> - Sociale Zekerheid: Aanpassing huidige regelingen
Werkgeversorganisaties	<ul style="list-style-type: none"> - Sociale Zekerheid: Nieuw stelsel sociale zekerheid voor alle werkenden. - Aanpak schijnzelfstandigheid

Tabel 2: Samenvattende tabel met resultaten per actor

4.4 Interpretatie

In deze paragraaf worden de beschrijvende resultaten van de voorgaande paragrafen geïnterpreteerd. Het doel hiervan is om de ontwikkelingen in het discours te begrijpen (deelvraag 4). Hiertoe wordt teruggegrepen op de eerder geformuleerde verwachtingen. De resultaten worden geïnterpreteerd door gebruik te maken van theorie uit het theoretisch kader en aanvullende interviews met experts op het gebied van het zzp-schap.

4.4.1 Frequentie en individualiseringsdiscours

De eerste twee verwachtingen voor dit onderzoek waren dat er in toenemende mate sprake is van berichtgeving rondom het zzp-schap (verwachting 1) en dat de wijze van berichtgeving in toenemende mate plaatsvindt in termen van individualisering (verwachting 2). In het theoretisch kader is beschreven dat instituties in deze scriptie gezien worden als ‘handelingspatronen die bepalend zijn voor menselijk handelen; ze definiëren de sociale werkelijkheid en zorgen voor een bepaalde logica waardoor deze handelingspatronen als gewoon en blijvend worden beschouwd’. Eerder onderzoek heeft daarnaast aangetoond dat de media betekenisvol zijn in de verklaring van het zelfstandig ondernemerschap (Urbano en Alvarez, 2014). Ook het interview met M. Lips bevestigt deze visie:

Wat wij heel erg merken is dat de media de visie van mensen beïnvloeden (...) Ze beïnvloeden enerzijds het politieke wereldje, ze beïnvloeden de opdrachtgevers; hoe zij zzp'ers zien, ze beïnvloeden zzp'ers zelf; wat zij lezen over zichzelf en ook mensen die nog geen zzp'er zijn en er misschien over nadenken. Dus ik denk dat de factor media een hele belangrijke rol speelt (M. Lips, interview, 18 juni 2015).

Vanuit verschillende bronnen wordt dus aangegeven dat berichtgeving in de media het handelen van mensen beïnvloedt. In het theoretisch kader is ook beschreven dat het maken van individuele keuzes in de huidige samenleving van steeds groter belang is. Doordat in een institutie benadrukt wordt dat vrijheid, autonomie en zelfexpressie horen bij het zzp-schap, is dit de sociale werkelijkheid die mensen ervaren; het zzp-schap staat dan gelijk aan positieve zaken die nastrevenswaardig zijn. Dit bevordert de keuze om te starten als zzp'er. De cijfers laten zien dat er sprake is van een toename van berichtgeving rondom het zzp-schap (verwachting 1). De tweede verwachting, namelijk dat er een toename is in berichtgeving in termen

van individualisering komt niet uit als gekeken wordt naar het relatieve aandeel artikelen. Wel is te zien dat er tussen 2006 en 2014 in 19% tot 38% van de artikelen sprake is van berichtgeving in termen van individualisering. Daarmee is duidelijk dat individualisering een belangrijk thema is in de berichtgeving rondom het zzp-schap, maar kan niet gezegd worden dat een toename van deze berichtgeving samengaat met een toename van de groei van het aandeel zzp'ers.

4.4.2 Actoren

De derde verwachting was dat de wijze waarop gesproken wordt over het zzp-schap verschilt per actor. Actoren hebben verschillende denkkaders waar vanuit zij de werkelijkheid definiëren. Hun werkelijkheid op het gebied van zzp'ers komt naar voren in het discours.

Het benadrukken van de 'vrijheid' die hoort bij het zzp-schap past bij het doel van de lobbygroepen, namelijk om het ondernemerschap voor kleine zelfstandigen te stimuleren. Daarnaast benadrukken lobbygroepen in de berichtgeving het 'vrijwillige karakter' van sociale zekerheidsregelingen. Dit sluit aan bij hun visie op het zzp-schap. Lobbygroep PZO schrijft op haar website bijvoorbeeld over het zzp-schap: "het bewust voor eigen rekening en risico werken en de vrijheid van het ondernemerschap accepteren met alle risico's van dien".

Vakbonden voor zelfstandigen maken zich als belangenbehartiger sterk voor de positie van zzp'ers. Belangrijke thema's die terug te zien zijn in de berichtgeving zijn de keuzevrijheid en aandacht voor het verbeteren van huidige regelingen rondom sociale zekerheid. Deze onderwerpen passen bij het doel van de vakbond om de positie van deze groep te versterken. De algemene vakbonden laten geen individualiseringsdiscours zien. Berichtgeving vanuit deze actor gaat voornamelijk over aanpassingen in het sociale stelsel en het invoeren van minimumtarieven voor zzp'ers. Deze berichtgeving sluit aan bij het doel van de vakbond, namelijk een eerlijke verdeling van werk, welvaart, welzijn en macht (FNV) en het streven naar een samenleving waarin mensen zoveel mogelijk gelijke kansen hebben (CNV).

Rechtse politieke partijen benadrukken het belang van keuzevrijheid. Verplichte regelingen rondom sociale zekerheid passen in de visie van deze partijen niet bij het zzp-schap; goede regelingen zijn belangrijk, maar dienen wel op vrijwillige basis aangeboden te worden. Dit past bij standpunten van 'rechtse partijen' als het gaat om de beperkte rol die de overheid dient te hebben op sociaal- economisch terrein.

Bij de berichtgeving vanuit de wetenschap is ook een individualiseringsdiscours zichtbaar. Echter heeft de berichtgeving vanuit deze actor minder als primaire doel om de heersende opinie te beïnvloeden en zal daardoor minder invloed hebben op hoe het zzp-schap ervaren wordt door de lezer.

Bij linkse politieke partijen, ministeries, adviesorganen en werkgeversorganisaties is geen sprake van een individualiseringsdiscours. Het belang van linkse politieke partijen gaat uit naar het collectief. De berichtgeving sluit daar op aan, bijvoorbeeld als het gaat over het wel of niet verplichten van een arbeidsongeschiktheidsverzekering voor zzp'ers. De berichtgeving vanuit het adviesorgaan (de SER) gaat

voornamelijk over het stelsel van sociale zekerheid en of aanpassingen gewenst zijn. Werkgeversorganisaties laten ook weinig uitingen van individualisering zien in hun berichtgeving. Het doel van werkgeversorganisaties is het behartigen van werkgeversbelangen en dus niet het stimuleren van het zzp-schap.

Lobbygroepen, vakbonden voor zelfstandigen en rechtse politieke partijen laten dus zoals verwacht in hun berichtgeving uitingen van individualisering zien. M. Lips herkent deze bevinding (Interview, 18 juni 2015). Zij geeft aan dat de lobbygroep ‘de boodschap uit willen dragen’, dat PZO dat op dit moment ook sterk doet en dat dit ook is toegenomen.

4.4.3 Veranderingen in het discours

Over de rol van conjunctuur is tijdens de analyse niet veel ontdekt. Wel is vanaf 2008 - het eerste crisisjaar - sprake van een toename van artikelen in een context van ‘armoede’. Deze berichtgeving gaat met name in op de BBZ (Besluit Bijstandsverlening Zelfstandigen) en over ‘een arme groep’ mensen die bij de voedselbank moeten aankloppen. In het interview wordt de kanttekening geplaatst dat de media op zoek is naar dit soort nieuws. Terwijl het met een groot deel van de zzp’ers juist goed gaat. Meer zicht op de invloed van veranderingen in conjunctuur op het zzp-schap wordt hierdoor dus niet zozeer gegeven.

Wel is er door het plaatsen van de berichtgeving in de tijd en door het houden van interviews met experts een andere interessante ontwikkeling in het discours gevonden. Er kunnen namelijk drie perioden onderscheiden worden in het discours. Eerst een periode waarin weinig aandacht besteed werd aan zzp’ers (1997-2005), vervolgens een periode waar de zzp’er in beeld kwam en er een zoektocht was naar ‘wat vinden we van deze groep’ en ‘wat moeten we ermee’ (2006-2012) en ten slotte een periode waarin een omslag lijkt plaats te vinden naar een meer volwaardige positie in de samenleving (vanaf 2013).

Een nieuwe groep (1997-2005)

In de eerste periode wordt in de media niet veel aandacht besteed aan het onderwerp ‘zzp-schap’. Berichten die gevonden zijn gaan over onduidelijkheid over de belasting en sociale premies voor zzp’ers en onduidelijkheid over hun (rechts) positie. In deze periode wordt (door de lobbygroepen en vakbonden) wel de aantrekkelijkheid van het zzp-schap al enkele keren benoemd vanuit een individualiseringsdiscours.

De zzp’er in beeld (2006-2012)

Vanaf 2006 lijkt er een omslag te zijn; de frequentie van het aantal berichten stijgt en ook de berichtgeving vanuit een individualiseringsdiscours neemt toe. Als we kijken naar de inhoud van de berichtgeving is niet direct duidelijk waar deze stijging vandaan komt. De experts noemen de VAR als mogelijke oorzaak. “De VAR maakte het voor een opdrachtgever aantrekkelijk om een zzp’er aan te nemen, want hij liep niet meer het risico om achteraf door de belastingdienst als werkgever te worden beschouwd” (J. van Breda, interview

26 juni 2015). Opdrachtgevers gingen volgens de geïnterviewde experts vanaf dat moment meer met zzp'ers werken in plaats van met bijvoorbeeld uitzendkrachten.

Daarnaast wordt in het interview aangegeven dat de groep zzp'ers vanaf 2006 een noemenswaardig aantal begon aan te nemen; "als er sprake is van een paar duizend zzp'ers is dit nog niet zo noemenswaardig. Dat verandert als het een bepaald aantal heeft bereikt" (M. Lips, interview, 18 juni 2015).

Inhoudelijk gaat de berichtgeving in deze periode voornamelijk over het aanpassen van regelingen rondom sociale zekerheid. Kenmerkend hierbij is dat er gesproken wordt over het aanpassen van huidige regelingen en dat er geen sprake is van een fundamentele verandering van de arbeidsmarkt. Ook in het adviesrapport van de SER dat in deze periode (2010) werd uitgebracht wordt aangegeven dat de opkomst van de groep zzp'ers niet als een duidelijke omwenteling op de arbeidsmarkt moet worden gezien en dat een fundamentele heroverweging van de uitgangspunten van het stelsel niet aan de orde zijn (SER, 2010).

Door de stijging in de berichtgeving vanaf 2006, de inhoud van deze berichtgeving en de toelichting hierop vanuit de interviews, kan gezegd worden dat er rond 2006 een omslag heeft plaatsgevonden. Zzp'ers werden vanaf 2006 meer gezien als opkomende groep waar rekening mee gehouden diende te worden en waar men grip op wilde krijgen.

Naar een volwaardige positie (vanaf 2013)

In 2013 en 2014 is er een duidelijke toename te zien van het aantal artikelen. Dit geldt ook voor berichtgeving in een individualiseringsdiscours. Daarnaast is er aandacht voor nieuwe regelingen, zoals een nieuw pensioenfonds. Waar in een eerdere periode gesproken werd over 'geen fundamentele veranderingen' is er in deze periode door de AWWN een voorstel gedaan voor een nieuw sociaal stelsel dat uitgaat van alle werkenden in plaats van alle werknemers. Er lijkt dus wederom sprake te zijn van een omslag. Vanuit beide interviews wordt dit bevestigd; "nu zitten we eindelijk hopelijk in een soort omslagmoment. Naar een ander beeld, namelijk dat het een groep is waar je gewoon niet omheen kan" (M. Lips, interview, 18 juni 2015). "We zijn nu op een punt aangekomen dat we er echt iets mee moeten doen. Dat gaat niet zonder slag of stoot (...) we zullen de arbeidsmarkt anders moeten vormgeven" (J. van Breda, interview 24 juni 2015). In de interviews wordt aangegeven dat de arbeidsmarkt aan het veranderen is en dat het zzp-schap hier een onderdeel van is. Bovengenoemde ontwikkelingen lijken te duiden op een omslag naar een meer volwaardige positie voor zzp'ers in Nederland.

Hoofdstuk 5 Conclusie en discussie

Deze scriptie is het resultaat van een onderzoek naar het proces van individualisering als mogelijke aanvullende verklaring voor de opkomst en groei van het aandeel zzp'ers in Nederland. De vraag die hierbij centraal staat is: *Wordt er in het publieke discours rondom zzp'ers in toenemende mate nadruk gelegd op uitingen die wijzen op individualisering, zoals het streven naar individuele vrijheid en zelfexpressie en zo ja, kunnen we op deze manier een deel van de opkomst van het zzp-schap begrijpen?* Door een inhoudsanalyse uit te voeren op basis van krantenartikelen waar het zzp-schap een centraal onderwerp is, kunnen in dit hoofdstuk een aantal conclusies geformuleerd worden.

De resultaten laten zien dat er een toename is van berichtgeving rondom het zzp-schap. Bij 19 tot 38 procent van de artikelen – het percentage verschilt per jaar – is er sprake van een individualiseringsdiscours, dus berichtgeving in termen van (keuze)vrijheid, zelfexpressie en autonomie. De berichtgeving vanuit een individualiseringsdiscours laat in absolute zin een toename zien. Als we echter kijken naar het relatieve aandeel dan is deze stijging niet te zien.

De wijze waarop gesproken wordt over het zzp-schap verschilt per actor. Vooral bij lobbygroepen, vakbonden voor zelfstandigen, de wetenschap en rechtse politieke partijen is sprake van een individualiseringsdiscours. Dit is te begrijpen aangezien de doelstellingen van deze actoren – met uitzondering van de actor 'wetenschap' – te maken hebben met het stimuleren van ondernemerschap en het verstevigen van de positie van deze groep. Vanuit de maatschappelijke positie van deze actoren kunnen zij via het publieke discours hun visie op het zzp-schap aan anderen opleggen.

Er is in het publieke discours dus in toenemende mate sprake van berichtgeving rondom het zzp-schap, waarvan bij 19 tot 38 procent sprake is van een individualiseringsdiscours. Vanuit het klassiek institutionalisme kan gezegd worden dat berichtgeving in de media (krantenartikelen) een dwingende invloed heeft op ons handelen. Doordat in de media meer aandacht wordt besteed aan het zzp-schap en vanuit verschillende actoren de nadruk wordt gelegd op zaken als individuele (keuze)vrijheid en zelfexpressie als uitingen van het zzp-schap, is dit de sociale werkelijkheid die mensen ervaren; het zzp-schap staat dan gelijk aan positieve zaken die nastrevenswaardig zijn. Dit kan de keuze om te starten als zzp'er bevorderen.

De invloed van veranderingen in conjunctuur is niet sterk terug te zien in de berichtgeving. Wel is zichtbaar dat er vanaf 2008 in toenemende mate sprake is van berichtgeving over 'armoede'. Dit beeld wordt echter genuanceerd doordat in één van de interviews wordt aangegeven dat de media voornamelijk op zoek zijn naar 'zielige gevallen' terwijl het met de overgrote groep zzp'ers juist goed gaat.

Als we kijken naar andere veranderingen in het discours kunnen drie perioden onderscheiden worden. Tot 2006 werd weinig aandacht besteed aan het zzp-schap, maar vanaf 2006 is er een duidelijke toename

van berichten rondom dit onderwerp. De oorzaak hiervan kan zijn dat deze groep vanaf 2006 een aantal begon aan te nemen waardoor er ‘iets’ mee gedaan moest worden; men kon er niet meer omheen. Toch werd het nog niet gezien als omkeer in het stelsel van de arbeidsmarkt; vooral huidige regelingen rondom sociale zekerheid werden besproken en aangepast. Vanaf 2013 lijkt er nog meer aandacht te zijn voor het zzp-schap. Naast aanpassing van huidige regelingen wordt er nagedacht over nieuwe regelingen en een sociaal stelsel waarin ook zzp’ers zijn opgenomen. Kortom; er lijkt sprake te zijn van een omslag in het denken over zzp’ers, namelijk richting een groep met een volwaardige plaats in het stelsel van de arbeidsmarkt.

Kanttekeningen

Het theoretische uitgangspunt in deze scriptie is het klassiek institutionalisme. Deze theorie veronderstelt dat instituties een dwingende invloed hebben op menselijk handelen. Dit kan gezien worden als enigszins beperkt omdat het uitgaat van de invloed van het één op het ander. Giddens (1984) stelt in zijn theorie over *the duality of structure* dat deze invloed wederkerig is; instituties hebben invloed op menselijk handelen, maar menselijk handelen heeft ook invloed op instituties. Vanuit deze theorie zou ook de groei van het aandeel zzp’ers leiden tot een toename van het aantal krantenartikelen over dit onderwerp. Het doel van dit onderzoek was echter niet om een causale relatie aan te tonen. Het laat wel zien dat processen van individualisering – inzichtelijk gemaakt door het discours – invloed kunnen hebben op de groei van het aandeel zzp’ers in Nederland.

Over de berichtgeving in een individualiseringsdiscours is niet te zeggen dat er sprake is van een toename. Als we kijken naar het absolute aantal artikelen dan is er een toename zichtbaar, als we echter kijken naar het relatieve aandeel is dit niet het geval. Wanneer het onderzoek uitgebreid wordt met meerdere mediabronnen zal een eventuele relatieve toename ook zichtbaar worden. Daarnaast moet rekening gehouden worden met gebeurtenissen die het discours beïnvloeden. Negatieve berichten zoals berichten over schijnzelfstandigheid zijn interessant voor de media en kunnen zorgen voor een procentuele afname van berichten vanuit een individualiseringsdiscours.

Methodologisch gezien zou een aanvulling op dit onderzoek gewenst zijn door naast de drie bestudeerde Nederlandse dagbladen ook andere media te bestuderen, zoals tijdschriften en nieuwsitems op tv. Hiermee kan het discours rondom zzp’ers uitgebreider in kaart worden gebracht, waardoor trends nog duidelijker zichtbaar worden. Door het gebruik van meerdere mediabronnen is daarnaast verkleuring door het ‘type’ media kleiner.

Literatuur

- Achtenhagen, L. and Welter, F. (2004) Linking the entrepreneurship discourse to its context – The development of entrepreneurship in Germany in the years 1997–2001. In: M. Dowling, J. Schmude and D. zu Knyphausen-Aufsess (Eds.), *Advances in Interdisciplinary European Entrepreneurship Research* (p. 1–25). Münster: LitVerlag.
- Achterberg, P. (2006). Het einde van links en rechts: realiteit of populaire mythe. *Mens en Maatschappij*, 81(1), 51-63.
- Ahl, H.J. (2002) *The making of the female entrepreneur: A discourse analysis of research texts on women's entrepreneurship*. Jönköping: JIBS.
- Ashcroft, B., Griffiths, G., & Tiffin, H. (2013). *Post-colonial studies: The key concepts*. NY: Routledge.
- Bakker, P., & Vasterman, P. (2007). The Dutch media landscape. In G. Terzis (Ed.), *European media governance: National and regional dimensions* (p. 145-156). Bristol: Intellect Books.
- Beck, U., & Beck- Gernsheim, E. (2002). *Individualization: Institutionalized individualism and its social and political consequences*. London: Sage.
- Beck, U., Bonss, W., & Lau, C. (2003). The theory of reflexive modernization: Problematic, hypotheses and research programme. *Theory, Culture & Society*, 20(2), 1-33.
- Beck, U., Giddens, A., & Lash, S. (1994). *Reflexive modernization: Politics, tradition and aesthetics in the modern social order*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Beer, P. de. (2004). Flexibilisering maakt banengroei fragiel. *Economische Statistische Berichten*, 4442, 434-436.
- Beer, P. de, & Koster, F. (2007). *Voor elkaar of uit elkaar? Individualisering, globalisering en solidariteit*. Amsterdam: De Burcht/Aksant.
- Berger, P. L., & Luckmann, T. (1967). *The social construction of reality: A systematic treatise in the sociology of knowledge*. New York, NY: Anchor.
- Boeije, H. (2014). *Analyseren in kwalitatief onderzoek: Denken en doen*. Den Haag: Boom Lemma uitgevers.
- Boot, G. (2012). *Zzp-ers: Flexibiliteit, bescherming en zekerheid*. Leiden: Universiteit Leiden.
- Born, J. van den. (2009). *The drivers of career success of the job-hopping professional in the new networked economy: The challenges of being an entrepreneur and an employee*. Amsterdam: Born To Grow.
- Bosch, N., Roelofs, G., van Vuuren, D., & Wilkens, M. (2012). *De huidige en toekomstige groei van het aandeel zzp'ers in de werkzame beroepsbevolking*. Den Haag: CPB.

- Bruton, G. D., Ahlstrom, D., & Li, H. L. (2010). Institutional theory and entrepreneurship: where are we now and where do we need to move in the future?. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 34(3), 421-440.
- CBS. (2014). *Zelfstandige zonder personeel*. Verkregen op 7 mei, 2014, van <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/methoden/toelichtingen/alfabet/z/zzp.html>
- CBS. (z.d.). Zelfstandigen zonder personeel; persoonskenmerken. Verkregen op 8 april, 2014, van <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=80150NED&D1=0-5,7&D2=0-27&D3=0-4,11,16,21,26,31,36,41,46,51,56,65,69-70&HDR=T&STB=G1,G2&VW=T>
- Dekker, R., & Kösters, L. (2011). De ontmythologisering van de zzp-trend. *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken*, 27(3), 248-263.
- Dekker, F. P. S., & Stavenuiter, M. M. J. (2012). *ZZP'ers en het sociale stelsel: Op weg naar herziening?* Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Dieleman, A. (2000). *Als de toekomst wacht...: Over individualisering, vertrouwen en de sociale integratie van jongeren in West-Europa*. Assen: Van Gorcum.
- North, D. C. (1990). *Institutions, institutional change and economic performance*. New York, NY: Cambridge University Press.
- DiMaggio, P.J. (1991). Constructing an organizational field as a professional project: U.S. art museums, 1920–1940. In W.W. Powell & P.J. DiMaggio (Eds.), *The new institutionalism in organizational analysis* (p.267–292). Chicago: University of Chicago Press.
- Dijk, A. van, (1997). The study of discourse. In A. van Dijk (Ed), *Discourse as structure and process*. London: Sage.
- Duyvendak, J. W., & Otto, M. (2007). *Sociale kaart van Nederland: over maatschappelijke instituties*. Amsterdam: Boom.
- Elchardus, M., & Keere, K. de. (2010). Institutionalizing the new self: a comparative analysis. *European Societies*, 12(5), 743-764.
- Es, F. van, & Vuuren, D. van. (2010). *A decomposition of the growth in self-employment*. Den Haag: CPB.
- Evers, G. E., Muijnck, J., & Overweel, M. (2002). *ZZP'ers in de tijd gevolgd*. Zoetermeer: EIM.
- Felling, A. J. A. (2004). *Het proces van individualisering in Nederland: een kwarteeuw sociaal-culturele ontwikkeling*. Nijmegen: Katholieke Universiteit Nijmegen.
- Friedland, R., Alford, R. R. (1991). Bringing society back in: Symbols, practices, and institutional contradictions. In W. W. Powel, & P. J. DiMaggio (Eds.), *The new institutionalism in organizational analysis* (p. 232-263). Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Foucault, M. (1971). Orders of discourse. *Social science information*, 10(2), 7-30.
- Giddens, A. (1984). *The constitution of society*. Cambridge: Polity Press.

- Heelas, P. (1996). *The new age movement: The celebration of the self and the sacralization of modernity*. Oxford: Blackwell.
- Inglehart, R. (1977). *The silent revolution: Changing values and political styles among western publics*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Inglehart, R. (1997). *Modernization and postmodernization: Cultural, economic, and political change in 43 societies*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Kamp, K. van der. (2011). The rise of the ZZP'er (self-employed professional) in the Dutch construction industry. *Management and Innovation for a Sustainable Built Environment*, 20-23.
- Kenis, A. (2009). Tussen individualisering en globalisering. Lokale gemeenschapsinitiatieven als tegenmacht?. *Wisselwerk Cahier*, 9.
- Koster, W. D. de, & Waal, J. van der. (2006). Moreel conservatisme en autoritarisme theoretisch en methodisch ontward: Culturele waardeoriëntaties in de politieke sociologie. *Mens & Maatschappij*, 81(2), 121-41.
- Langowitz, N. and Morgan, C. (2003). Women entrepreneurs: Breaking through the glass barrier. In J. Butler (Ed.), *New Perspectives on Women Entrepreneurs* (p. 101–119). Greenwich, CT: Information Age Publishing.
- Lukes, S. (1973). *Individualism*. Oxford: Blackwell.
- Macionis, J., & Plummer, K. (2012). *Sociology: A global introduction*. Harlow: Pearson.
- Pleijster, F., & Valk, P. van der. (2007). *Van onbemind tot onmisbaar. De economische betekenis van ZZP'ers nu en in de toekomst*. Zoetermeer: EIM.
- Prins, B. (2002). Het lef om taboes te doorbreken. nieuw realisme in het Nederlandse discours over multiculturalisme. *Migrantenstudies*, 4, 241-254.
- Quak, S., Heilbron, J., & Veen, R. van der. (2012). Has globalization eroded firms' responsibility for their employees? A sociological analysis of transnational firms' corporate social responsibility policies concerning their employees in the Netherlands. *Business and Politics*, 14(3), 1980–2010.
- Rijksoverheid (z.d). Wat is een Verklaring arbeidsrelatie (VAR) en heb ik die nodig? Verkregen op 3 juni, 2015, van <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/zelfstandigen-zonder-personeel-zzp/vraag-en-antwoord/wat-is-een-verklaring-arbeidsrelatie-var-en-heb-ik-die-nodig.html>
- Schnabel, P. (1999). Individualisering in wisselend perspectief. In P. Schnabel (Ed.), *Individualisering en sociale integratie* (p. 9-30). Den Haag: SCP.
- SER (2010). *Zzp'ers in beeld: Een integrale visie op zelfstandigen zonder personeel*. Den Haag: SER.
- Urbano, D., & Alvarez, C. (2014). Institutional dimensions and entrepreneurial activity: An international study. *Small Business Economics*, 42(4), 703-716.

- Veen, R. van der. (2013). Eigentijdse arbeidsrelaties en voorwaarden voor werkzekerheid. *TPedigitaal* 7(4), 114-123.
- Vincke, J. (2007). *Sociologie: een klassieke en hedendaagse benadering*. Gent, België: Academia Press.
- Vroonhof, P., Tissing, H., Swaters, M., Bruins, A., & Davelaar, E. (2008). *Zelfstandigen zonder personeel*. Zoetermeer: EIM.
- Weekers, F. (2012). *Kamerbrief over eenduidige definitie zzp'ers*. Den Haag: Ministerie van Financiën.
- Wester, F. (2006). *Inhoudsanalyse: Theorie en praktijk*. Utrecht: Kluwer.
- Zandvliet, K., Gravesteyn, J., Tanis, O., Dekker, R., Skugor, D., & Meij, M. (2013). *ZZP tussen werknemer en ondernemer*. Rotterdam: SEOR.
- Zijderveld, A. C. (2000). *The institutional imperative: the interface of institutions and networks*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Zucker, L. (1977). The role of institutionalization in cultural persistence. *American Sociological Review*, 42, 726–743.

Bijlagen

Bijlage 1 Codeerschema

Vormkenmerken				
Naam Variabele	Meetprocedure	Meetprocedure Aanwijzing	Antwoordcategorieën	Ruimte voor aanvullingen / opmerkingen
Nummer artikel	Artikelen uit LexisNexis halen en nummeren in Excel bestand (nummer + titel kop). Dit laten corresponderen met gegeven van het artikel zoals in dit codeboek genoteerd wordt.	Noteer	Nummer	
Krant		Registreer	FD (1) AD (2) VK (3)	
Publicatiejaar		Noteer (jjjj)	Jaartal	
Type artikel	Is het bericht voornamelijk te typeren als nieuwsbericht of opiniestuk/column	Registreer	Nieuwsbericht (1) Opinie/column/interview (2)	
Omvang artikel	Aantal woorden	Registreer	0-250 (1) 251-500 (2) 501-750 (3) 751-1000 (4) 1000-1250 (5) 1251-1500 (6) >1500 (7)	
Voorpagina	Staat het artikel op de voorpagina van de krant of niet?	Registreer	Voorpagina (1) Geen voorpagina (2)	

Inhoudelijke kenmerken - Actoren

Naam Variabele	Meetprocedure	Meetprocedure Aanwijzing	Antwoordcategorieën	Ruimte voor aanvullingen / opmerkingen
Actor	Welke actor spreek over het zzp-schap in het artikel? Bij meerdere actoren: nieuwe regel aanmaken (met zelfde bovenstaande gegevens, dus ook zelfde corresponderende nummer)	Registreer per actor	Lobbygroep (1) Geen lobbygroep (0)	Lobbygroepen zijn RZO (Raad voor Zelfstandig Ondernemerschap), PZO (Platform Zelfstandige Ondernemers), ZZP-Nederland
			Vakbond (1) Geen vakbond (0)	Zowel vakbondscoepels als aftakkingen (zoals FNV zelfstandigen, FNV zelfstandigen Bouw, CNV Zelfstandigen)
			Geen politieke partij (0) Links (1) Rechts (2) Ministeries (6)	Links: SP, Groenlinks, PvdA, CU, PvdD Rechts: VVD, CDA, PVV, D66, SGP Ministeries: kan ook zijn: het kabinet, of de overheid
			Wetenschap (1) Geen wetenschap (2)	Onderzoeksbureau, universiteit of andere instantie. Gaat <u>niet</u> om een individu.
			Adviesorgaan (1) Geen Adviesorgaan (0)	Adviesorgaan kan zijn de SER (Sociaal Economische Raad) en Stichting van de Arbeid
			Werkgeversorganisatie (1) Geen Werkgeversorganisatie (0)	Werkgeversorganisaties zijn MKB-Nederland, VNO-NCW, AWWN daarnaast kleinere organisaties zoals de aannemersfederatie.

Inhoudelijke kenmerken - Contexten

Naam Variabele	Meetprocedure	Meetprocedure Aanwijzing	Antwoordcategorieën	Ruimte voor aanvullingen / opmerkingen
Contexten	<p>Welke termen worden er in het artikel gebruikt?</p> <p>Bij meerdere actoren: Term koppelen aan betreffende actor</p> <p>Bij geen actor, maar wel term: Regel aanmaken zonder actor maar met term.</p>	<p>Registreer per term</p> <p>Komt voor (1)</p> <p>Komt niet voor (0)</p>	<p>Uitingen van individualisering</p> <p>Individualisering</p> <p>Vrijheid</p> <p>Autonomie</p> <p>Zelfexpressie</p> <p>Keuze</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Autonomie kan ook zijn: eigen werk bepalen, eigen baas zijn, eigen keuzes maken. - Zelfexpressie kan ook zijn: vakkennis ten gelde maken, doen waar je goed in bent, jezelf tot uiting laten komen. - Keuze kan ook zijn: 'bewust', 'willen'.
Contexten na open codering	<p>Welke termen worden er in het artikel gebruikt?</p> <p>Bij meerdere actoren: Term koppelen aan betreffende actor</p> <p>Bij geen actor, maar wel term: Regel aanmaken zonder actor maar met term.</p>	<p>Registreer per term</p> <p>Komt voor (1)</p> <p>Komt niet voor (0)</p>	<p>Sociale zekerheid</p> <p>Noodzaak</p> <p>Armoede</p> <p>Schijnzelfstandigheid</p> <p>Oneerlijke concurrentie</p> <p>Flexibiliteit economie</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Sociale zekerheid kan ook zijn: sociaal stelsel, pensioen, arbeidsongeschiktheid, werkloosheid, verzekering (die te maken heeft met één van de genoemde termen) - Noodzaak kan ook zijn: geen keuze, geen andere opties. - Armoede kan ook zijn: armen, onder het bestaansminimum, door de bodem zakken, bijstand, voedselbank (<u>niet</u> als het gaat over 'er op achteruit gegaan' dit hoeft namelijk niet per definitie te betekenen dat er sprake is van armoede) - Schijnzelfstandigheid kan ook zijn: verkapt dienstverband, schijnconstructies - Oneerlijke concurrentie gaat over: oneerlijke concurrentie voor bedrijven doordat zzp'ers minder rekenen voor dezelfde opdrachten (is mogelijk doordat zij geen verplichte sociale premies hoeven af te dragen) gaat <u>niet</u> over de concurrentie tussen zzp'er en werknemers. - Flexibiliteit economie gaat over: de flexibiliteit die zzp'ers toevoegen aan de economie; ook 'smeerolie van de economie'